

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ

Докукіна О. М., Кравченко Т. В., Павицька К. М.

ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА БАТЬКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Методичні рекомендації

Кіровоград-2014

УДК 37.064.1+373.5
ББК 74.205
Д 63

Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах Науково-методичною комісією з проблем виховання дітей та учнівської молоді Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (протокол № 3 від 14 жовтня 2014 р.)

Лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України (№ 141/12-Г-1692 від 20 жовтня 2014 р.)

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України (протокол № 9 від 29 жовтня 2013 р.)

Рецензенти:

Мадзігон В. М. – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України;

Морін О. Л. – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник Інституту проблем виховання НАПН України.

Д 63

Докукіна О. М.

Педагогічна підготовка батьків до професійного самовизначення дітей старшого шкільного віку : [методичні рекомендації] / О. М. Докукіна, Т. В. Кравченко, К. М. Павицька. — Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. — 52 с.
ISBN 978-966-189-309-1

Методичні рекомендації призначені для проведення просвітницької роботи з батьками, надання їм допомоги у вирішенні питань, пов'язаних із професійним самовизначенням дитини старшого шкільного віку. Подаються різноманітні форми і методи проведення цієї роботи, пропонуються орієнтовні розробки просвітницьких заходів.

Методичні рекомендації призначені для класних керівників, шкільних психологів, соціальних педагогів, заступників директорів з виховної роботи.

УДК 37.064.1+373.5
ББК 74.205

ISBN 978-966-189-309-1

- © Інститут проблем виховання НАПН України, 2014
- © О. М. Докукіна, Т. В. Кравченко, К. М. Павицька, 2014
- © ТОВ «Імекс-ЛТД», 2014

Зміст

Вступ	4
Сім'я та її вплив на професійне самовизначення старшокласників...	6
Взаємодія педагога з батьками як передумова підготовки їх до професійного самовизначення старшокласників	8
Організаційне оформлення роботи з батьками	14
Орієнтовна програма педагогічного проекту з підготовки батьків до професійного самовизначення старшокласників	46

Вступ

Головним соціальним фактором, який впливає на становлення і розвиток зростаючої особистості, є сім'я. Сім'я — це простір, де формується ставлення дитини до праці, до професійної діяльності. У кожного з дорослих є своє уявлення про працю, яке вони, часто не усвідомлюючи цього, передають своїм дітям. Якщо батьки відносяться до праці як до важливої складової свого життя, дитина також пов'язує своє задоволення життям із трудовою діяльністю.

Сім'я не є ізольованим мікроколективом. Багатоканальні зв'язки поєднують її із суспільством, з різноманітними його інституціями.

З-поміж цих чинників важливе місце належить середнім загальноосвітнім закладам, педагогічні працівники яких завдяки фаховій підготовці володіють психолого-педагогічними знаннями, професійними операційними вміннями та навичками, постаючи важливою складовою педагогічного трикутника «дитина — батьки — педагог».

Взаємодія людей у виховній системі школи вибудовується на різних рівнях, причому сім'я невіддільна від цієї системи. Саме від сімейного середовища залежить, чи створені сприятливі умови для розвитку дитини, яку турботу виявляють стосовно неї близькі люди, чи щаслива вона, як відбувається її професійне самовизначення.

Водночас не можна не рахуватися з тим, що цей аспект діяльності школи потребує впровадження інноваційних підходів, які забезпечували б його належне розв'язання. Адже не секрет, що у шкільній практиці склалися певні традиції, відповідно до яких учителю відводилася роль своєрідного керівника, контролера, а на батьків покладалася дещо пасивна функція, яка доволі часто передбачала суворе, але доволі часто бездумне, дотримання шкільних вимог, впровадження у внутрішньосімейні взаємини змісту, завдань і цілей суспільного виховання. Таке становище сім'ї спричинювало формування у батьків байдужого, іноді негативного ставлення до співробітництва зі школою, яке вони сприймали як надокучливе втручання у внутрішнє життя своєї сім'ї.

Водночас педагогічні колективи шкіл можуть надати батькам суттєву допомогу у вихованні дітей, сприяти покращанню внутрішньосімейного мікроклімату, встановленню адекватних взаємин між дорослими і дітьми, сприяти адекватному професійному самовизначенню зростаючої особистості. Недостатність психолого-педагогічних знань значної кількості батьків з цих питань, невміння (а то й небажання) деяких батьків пізнати свою дитину, її вікові та індиві-

дуальні особливості, негативно позначається на її розвитку, формуванні ціннісних орієнтацій, виборі свого майбутнього професійного шляху.

Методичні рекомендації спрямовані на надання педагогам і шкільним психологам допомоги в організації взаємодії з батьками, забезпеченні їхньої підготовки до професійного самовизначення дитини старшого шкільного віку.

Сім'я та її вплив на професійне самовизначення старшокласників

На професійне самовизначення дитини старшого шкільного віку вагомий вплив має сім'я. Дослідники, які займаються вивченням цих питань, виокремлюють низку сімейних факторів, які безпосередньо позначаються на характері цього процесу: освіта батьків, матеріальне становище сім'ї, характер батьківсько-дитячих взаємин.

Вивчення особливостей професійного самовизначення старшокласників у контексті впливу на цей процес сімейних факторів засвідчує, що цей вплив здійснюється за двома основними напрямками. Перший напрям значною мірою зумовлений такими факторами, як освітній рівень сім'ї, її матеріальний рівень, структура сім'ї. Другий напрям впливу сім'ї на професійне самовизначення старшокласників – стилі сімейного виховання, внутрішньосімейної комунікації, передача соціального досвіду у вигляді певних стереотипів, у тому числі й тих, які стосуються сфери трудової діяльності.

Розглянемо названі фактори детальніше.

Освітній рівень батьків. Від освіченості батьків залежить обсяг знань та інтелектуальний розвиток дітей, що визначає успішність реалізації ними планів щодо продовження навчання і здійснення професійних намірів. Високий освітній рівень батьків сприяє посиленню інтересу старшокласників до наукової і дослідницької професійної діяльності, орієнтації на одержання вищої освіти. Освіта батька впливає на вміння дитини планувати своє майбутнє, в тому числі професійне. Однак у цілому на процес професійного самовизначення старшокласників більшою мірою впливає освіта матері. Жінки з вищою освітою намагаються надавати більш свідому і цілеспрямовану допомогу своїм дітям у період її професійного самовизначення, розуміючи важливість і складність цього життєвого етапу. У сім'ях, де мати має високий освітній рівень, діти володіють більшою самостійністю в ухваленні рішень щодо свого професійного майбутнього та відповідальністю за наслідки їх реалізації.

Матеріальний стан сім'ї. Високий матеріальний стан батьків також неоднозначно впливає на становлення особистості дитини, формування в неї професійних домагань. Матеріальне благополуччя в нашій країні часом супроводжується тим, що батьки основну увагу надають роботі, а не дітям. Хоча формально виховання й освіта починаються дуже рано, реально увагу батьків діти не відчують. Як наслідок, особистісними властивостями дітей, які зростають у таких умовах, стає егоцентризм, емоційна холодність, істеричність, а їхні життєві й професійні домагання завищеними. Причому здатність

докладати зусилля для досягнення цілей залишається нерозвиненою.

Структура сім'ї. Цей фактор має вплив на вибір типу майбутньої професійної діяльності. Старшокласники з неповних сімей надають перевагу професіям соціального типу, що, можливо, пов'язане з прагненням розширити соціальні контакти і побудувати нові соціальні відносини, відмінні від сімейних.

Стиль сімейного виховання. Найбільш оптимальним для ефективності професійного самовизначення дитини є демократичний стиль сімейного виховання, який сприяє формуванню професійної готовності та врахуванню власних інтересів старшокласників під час вибору майбутньої професії. Діти у таких сім'ях більш незалежні від батьків у здійсненні цього вибору, більш самостійні в ухваленні рішень, здатні брати на себе відповідальність за ці рішення та їх наслідки.

За ліберального або авторитарного стилю виховання батьки, з одного боку, відчують помітні утруднення у наданні дитині підтримки щодо її професійного самовизначення, а з другого — виявляється тенденція до нав'язування дитині власного бачення її професійного майбутнього, що обмежує свободу її вибору, а отже, й відповідальності за нього.

Існує певна категорія сімей, де дітей виховують надто суворо, орієнтуючись не на батьківські почуття, а лише на загальноприйняті норми, не враховуючи при цьому індивідуальні особливості дитини, темпи її розвитку, здібності, переживання і почуття. Зовсім інша картина спостерігається в «тривожних сім'ях»: постійне напруження матері, страх перед неприємностями, що загрожують її дитині, надмірне оберігання її від уявних небезпек (фобія втрати, гіперопіка) зумовлюють розвиток у дитини залежності, невпевненості в собі, безвідповідальності, інфантильності, егоцентричності [3].

Усі ці чинники потребують обов'язкового врахування під час організації роботи з сім'єю, спрямування батьків на підтримку професійного самовизначення дитини старшого шкільного віку.

Взаємодія педагога з батьками як передумова підготовки їх до професійного самовизначення старшокласників

Сучасні умови висувають на одне з пріоритетних місць необхідність переосмислення і перегляду звичних настановлень у взаємовідносинах сім'ї і школи, переведення їх у нову площину — площину дієвого співробітництва, взаєморозуміння і взаємодопомоги.

Організація роботи з батьками в освітньому закладі багатоаспектна і має значні педагогічні можливості. Успіх цієї роботи значною мірою залежить від особистості й авторитету педагога, його професійності, вміння спілкуватися з батьками, колегами, з дітьми. Особливе місце в цьому процесі займає класний керівник, який є першим, хто встановлює контакт із сім'єю учня і чия компетентність стає обличчям освітнього закладу.

Для цього спілкування педагога з батьками має базуватися на суб'єкт-суб'єктних засадах. Це передбачає:

По-перше, повагу до особистості батьків, визнання їхньої суб'єктивної волі, права на незгоду і вибір поведінки і дій.

По-друге, інтерес до внутрішнього світу батьків і дітей, співпереживання їхнім проблемам.

По-третє, сприйняття індивідуальності кожного батька з усіма притаманними йому якостями.

Організуючи роботу з батьками, необхідно враховувати той психологічний стан, у якому вони перебувають. Непоодинокими є випадки, коли одна з головних умов продуктивного спілкування полягає в переході батьків з одного психологічного стану до іншого. Крім того, слід пам'ятати, що негативна інформація, директивні вимоги, якими педагог іноді просто «засиплює» батьків, породжують у них небажання виправити ситуацію, а стійке невдоволення і супротив. Це зумовлює напругу у відносинах, може повністю заблокувати сам процес спілкування.

Не можна обійти увагою і таке питання, як ставлення самих учителів до контактів з батьками, від характеру якого значною мірою залежить їх ефективність і дієвість. Звернення до реалій практики засвідчує, що розуміння і сприйняття батьків учителями у переважній більшості випадків має рефлексивно-оціночний характер, визначається узагальненими уявленнями, що склалися в педагога не стільки від спілкування з дорослими членами сімей, скільки на основі його ставлення до дитини. Тому спрямованість учителя на батьків часто позначається суб'єктивізмом: він діє, керуючись не фактами педагогічної реальності, а своїми відчуттями, здогадками, почуттями, асоціаціями, симпатіями та антипатіями. Не остан-

ню роль відіграє і доволі поширена переконаність багатьох учителів у тому, що навчальні успіхи дитини, задовільний (не кажучи вже про високий) матеріальний стан сім'ї самі собою свідчать про відсутність проблем щодо її професійного майбутнього. Це формує відповідне ставлення як до дитини, так і до її батьків, часом залишаючи прихованим наявні у цьому плані недоліки та суперечності.

Взаєморозуміння між педагогами і батьками, їхня довіра один до одного можливі лише в тому випадку, якщо педагог відмовляється від дидактизму в роботі з батьками, не повчає, а дає поради, розмірковує разом із ними, домовляється про спільні дії, тактовно підводить їх до усвідомлення необхідності педагогічних знань. Уся атмосфера взаємодії педагога з батьками має свідчити про його зацікавленість у них як рівноправних партнерах, у поєднанні спільних зусиль у професійному самовизначенні старшокласників.

Педагогічну підготовку батьків до професійного самовизначення старшокласників не можна вибудовувати, орієнтуючись лише на інтуїцію. Щоб ця робота відбувалася ефективно і забезпечувала досягнення бажаних результатів, необхідно спиратися на психолого-педагогічну діагностику як сукупність спеціально дібраних діагностичних методів. Найбільш поширеними серед них є: бесіди, опитування (усне і письмове), тестування, педагогічні спостереження, вирішення проблемних ситуацій.

Психолого-педагогічна діагностика вимагає від педагога чи шкільного психолога тактовності, поваги до всіх членів сім'ї, щирості, бажання надати батькам допомогу у вихованні дитини загалом та у її професійному самовизначенні зокрема.

Застосування класним керівником (шкільним психологом) психолого-педагогічної діагностики передбачає чітке визначення цілей та очікуваних результатів. Тобто, готуючись до її проведення, треба дати собі відповіді на такі запитання:

- Про що я хочу дізнатися внаслідок проведення психолого-педагогічної діагностики?
- Як я буду працювати із зібраним матеріалом?
- Що можна покращити, спираючись на результати цієї діагностики?

Розрізняють такі види психолого-педагогічної діагностики:

Попередня психолого-педагогічна діагностика — необхідна на початку організації роботи з педагогічної підготовки батьків до професійного самовизначення старшокласників, підготовки до батьківських зборів, індивідуальних чи групових консультацій, різних позакласних заходів.

Цей вид діагностики дає змогу зібрати інформацію такого змісту: які існують групи батьків залежно від їхнього ставлення до дитини та її професійного самовизначення; які існують групи батьків залежно від їхнього ставлення до співробітництва зі школою, до педагогічної підготовки відповідного змісту; яку частку становить кожна з цих груп стосовно всіх батьків класу; які потреби, інтереси, прагнення в кожній з цих груп у плані професійного самовизначення їхніх дітей; який характер мають батьківсько-дитячі взаємини в сім'ях, віднесених до кожної з названих груп (взаєморозуміння, недовіра, дружба, ворожнеча, авторитарність, взаємопідтримка тощо).

Оперативна психолого-педагогічна діагностика — необхідна за умов виникнення конфліктної ситуації між батьками та дітьми у процесі розв'язання проблем, пов'язаних із батьківсько-дитячими відносинами загалом та професійним самовизначенням старшокласника зокрема.

Підсумкова психолого-педагогічна діагностика — проводиться наприкінці навчального року за результатами роботи з педагогічної підготовки батьків до професійного самовизначення старшокласників.

Основою взаємодії вчителя і батьків, у тому числі й у процесі підготовки останніх до професійного самовизначення старшокласників, є індивідуальний і диференційований підхід до сім'ї, глибоке знання індивідуальних особливостей розвитку дитини старшого шкільного віку загалом і конкретної дитини в плані її професійного самовизначення зокрема. Тільки за наявності таких знань можна надати батькам відповідну психолого-педагогічну допомогу, сформулювати конкретні рекомендації з питань підтримки дитини у виборі її професійного майбутнього. Диференціація у цьому разі передбачає врахування якісних відмінностей та особливостей різних груп сімей. Усе це потребує уважного вивчення сімей, результати якого мають стати підґрунтям забезпечення диференційованої їхньої педагогічної підготовки до професійного самовизначення старшокласників.

Відомі різноманітні методи, які можуть стати у нагоді під час вивчення сім'ї, в тому числі й щодо підготовленості батьків до професійного самовизначення дитини старшого шкільного віку. До основних із них належать: спостереження, бесіди, анкетування, інтерв'ювання, тестування, аналіз результатів виконання творчих завдань, доручень, розв'язання проблемних ситуацій тощо.

Метод систематичного спостереження. Педагогічні спостереження спрямовані на систематичне вивчення старшокласників та їхніх батьків у звичайних умовах. Застосування цього методу дає

змогу за допомогою безпосереднього сприйняття якісних і кількісних характеристик вивчати різні події, явища, процеси (наприклад, виховний потенціал сім'ї, взаємини між батьками та дітьми тощо). При цьому необхідно фіксувати найбільш типові, характерні риси особистості, оцінювати ті чи інші вчинки чи дії, виявляти їхні передумови, визначати шляхи найбільш ефективного подолання виявлених недоліків. Спостереження слід проводити систематично, а для підвищення їх якості та результативності, одержані дані фіксувати в певній послідовності:

- коли проходило спостереження;
- короткий опис фактів і явищ, що спостерігаються;
- коротка характеристика фактів і явищ;
- узагальнений висновок та рекомендації.

Алгоритм педагогічного спостереження

Етапи спостереження	Загальна характеристика дій педагога (психолога) на кожному етапі
1. Підготовчий	Формулювання мети і завдань спостереження, складання плану, добір засобів і методів реєстрації досліджуваних показників, підготовка протоколів і бланків для фіксації характеристик, за якими проводиться спостереження
2. Процесуальний	Проведення спостережень, заповнення протоколів і бланків
3. Обробка результатів	Первинна обробка одержаних даних, їх уточнення, статистична обробка
4. Аналіз, інтерпретація результатів	Аналіз одержаних результатів, опис явища, що вивчалось, формулювання висновків, розробка практичних рекомендацій, вибір способів внесення необхідних коректив, планування нових спостережень

Щоб правильно оцінити педагогічне явище, треба побачити його передусім у сприйнятті дитини, а вже потім дорослих. Виходячи з цього, до числа постійних учасників спостережень треба залучати старшокласників. При цьому слід враховувати результати (умови) взаємодії (збігу / суперечності) їхніх думок із думками батьків.

Покажемо це на прикладі.

Учитель планує провести бесіду з батьками, присвячену проблемі професійного самовизначення старшокласника. Для того, щоб розмова мала предметний, конкретний характер, старшокласникам пропонується дати відповіді на такі запитання:

Чи визначився ти зі своїм професійним майбутнім?

Який вплив на твій вибір зробили батьки?

Чи прагнеш ти узгодити свій професійний вибір із батьками?

Чому?

Чи підтримують батьки твоє професійне самовизначення?

Батьків також просять дати відповіді на аналогічні запитання, наприклад:

Чи визначилася ваша дитина зі своїм професійним майбутнім?

Чи вважаєте ви, що батьки повинні впливати на її професійний вибір? Якщо так, то як саме?

Чи допомагаєте ви своїй дитині здійснити професійний вибір?

Чи збігаються ваші погляди і погляди вашої дитини на її професійне майбутнє?

Чи достатньо у вас знань для того, щоб допомогти своїй дитині в її професійному самовизначенні?

Звідки ви одержуєте інформацію щодо професій, які затребувані сьогодні на ринку праці?

Чим ви керуєтеся під час орієнтації своєї дитини на ту чи іншу професію?

Одержані відповіді аналізуються і співвідносяться, що дає педагогу (шкільному психологу) змогу одержати певне уявлення щодо стилю взаємин у сім'ї, ставлення батьків і дітей один до одного, обізнаності батьків із сучасним ринком праці, урахуванням індивідуальних особливостей дитини, її інтересів і нахилів під час спрямування її на вибір певної професії.

Плануючи роботу з педагогічної підготовки батьків до професійного самовизначення старшокласників, бажано знати ставлення батьків до взаємодії зі школою. Характер цього ставлення можна з'ясувати за допомогою опитування, яке передбачає одержання від батьків відповідей «так» або «ні» на такі твердження:

1. Я довіряю класному керівникові у навчанні і вихованні своєї дитини.

2. Заходи, що проводяться в класі та школі з професійного самовизначення старшокласників, я схвалюю.

3. Я завжди можу без запрошення звернутися до вчителя, якщо у мене виникають проблеми з навчання, виховання дитини чи з визначення її професійного майбутнього.

4. Я регулярно відвідую батьківські збори.

5. Батьківські збори — це вимушена необхідність.

6. Батьківські збори — це зустріч однодумців.

7. У вихованні дитини, орієнтації її на професійний вибір мені потрібна допомога класного керівника (школи).

8. Я відразу відгукуюся на будь-які прохання класного керівника.

9. Готовий надати класу матеріальну допомогу в розумних межах.

10. Ремонт класу — це справа школи.

11. У ремонті готовий допомогти лише матеріально.

12. Готовий надати класному керівникові допомогу в організації і проведенні виховної роботи з дітьми, активізації їх на свідомий вибір майбутньої професійної діяльності.

13. Виховання дитини, надання їй допомоги у професійному самовизначенні повністю покладаю на школу.

Одним із методів педагогічної діагностики, що дає змогу одержати уявлення щодо настановлень батьків на допомогу старшокласнику в процесі його професійного самовизначення, є залучення дорослих членів сімей до *обговорення проблемних ситуацій*. Це дає змогу краще зрозуміти їхнє ставлення до цього процесу, виявити настановлення, яких вони дотримуються у взаєминах зі своєю дитиною, з'ясувати характер їх мотивації.

Організаційне оформлення роботи з батьками

Робота з батьками, спрямована на надання їм допомоги у професійному самовизначенні старшокласників, — один із найважливіших напрямів діяльності сучасної загальноосвітньої школи. Передумовою її ефективності є тісна взаємодія педагогів і батьків, яка ґрунтується на узгоджених діях школи і сім'ї, орієнтованих на сприяння процесу професійного самовизначення учнів старшого шкільного віку.

Характерними ознаками цієї роботи мають бути:

1. Спрямованість та адресність. Даючи конкретні поради, рекомендації, педагоги повинні знати особливості конкретних сімей. Нерідко батьки самі звертаються до класного керівника, шкільного психолога, вчителів-предметників за педагогічними порадами, у тому числі з конкретними питаннями щодо професійного самовизначення власної дитини.

2. Оперативний зворотний зв'язок. Робота педагога з батьками має вибудовуватися на основі живого діалогу, у процесі якого він з'ясовує рівень сформованості педагогічних знань і навичок батьків як складової їхньої підготовки до професійного самовизначення дітей старшого шкільного віку, вносить за необхідності відповідні корективи.

3. Індивідуалізація педагогічного впливу. Працюючи з батьками, вчитель допомагає їм використовувати педагогічні знання не як абстрактні істини, а як керівництво до практичних виховних дій, спрямованих на конкретну дитину з її особливостями, перспективами вікового й індивідуального розвитку.

Робота школи з педагогічної підготовки батьків до професійного самовизначення передбачає:

1) спільне розуміння мети профорієнтаційної роботи стосовно конкретного учня;

2) спільне визначення конкретних завдань, вирішення яких забезпечить досягнення поставленої мети;

3) розподіл цих завдань між педагогами-предметниками, класними керівниками, шкільним психологом і самими батьками (важливо враховувати реальні можливості тих, на кого покладаються ті чи інші завдання);

4) постійний взаємоконтроль за виконанням намічених завдань, своєчасне коригування цих завдань і дій їх виконавців, якщо вони виявляють пасивність.

Педагогічна підготовка батьків до професійного самовизначення старшокласників має реалізуватися шляхом послідовної реалізації

сукупності спеціальним чином актуалізованих заходів, які мають місце або свідомо організуються вчителем у батьківській спільноті. Добираючи конкретні заходи, до яких планується залучити батьків (або батьків і дітей), необхідно керуватися певними критеріями, а саме:

- педагогічною доцільністю участі батьків у конкретному заході;
- наявністю інтересу у батьків до запланованої справи;
- актуальністю передбаченого заходу для оптимізації педагогічної підготовки батьків до професійного самовизначення старшокласників;
- погодженістю у часі та змісті з іншими заходами і справами.

Отже, педагогічна підготовка батьків — це сукупність прийомів і засобів виховного впливу на батьків, різноманітні педагогічні дії, спрямовані на підвищення їхньої педагогічної культури, надання допомоги у розв'язанні проблем виховання дітей, допомоги їм у здійсненні свідомого вибору свого професійного майбутнього. Ця підготовка реалізується через впровадження різноманітних форм і методів роботи школи з батьками, які здійснюються у визначеному порядку і мають організаційну процедуру проведення.

Форми роботи педагогів з батьками учнів — своєрідні способи організації спільної діяльності та спілкування суб'єктів взаємодії, які завдяки використанню відповідних методів мають на меті вирішення якогось питання (наприклад, методична, психологічна чи інформаційна допомога батькам).

Найчастіше форми роботи з батьками класифікуються за такими ознаками: колективні, групові, індивідуальні.

Серед *колективних форм* роботи пріоритетне місце належить батьківським зборам.

Батьківські збори — основна форма роботи з батьками, під час якої обговорюються проблеми життєдіяльності класного і батьківського колективів. Класний керівник спрямовує діяльність батьків у процесі підготовки зборів і є рядовим їх учасником.

Збори не повинні зводитися до монологу вчителя, а набувати характеру бесіди, взаємного обміну думками, ідеями, спільного пошуку. Один з ефективних способів підвищення творчої активності учасників зборів — залучення їх до спільної дослідницької діяльності. Наприклад, батькам пропонується обговорити з дітьми їхнє професійне майбутнє, дізнатися про професійні плани, а отриманими результатами поділитися на батьківських зборах. На основі цього педагог і батьки визначають, як побудувати спільну роботу з подолання виявлених недоліків або підтримки виявленого позитиву.

Під час батьківських зборів доцільно наводити конкретні приклади з життя старшокласників. Але при цьому слід урахувувати, що той чи інший негативний факт повідомляється без зазначення прізвища дитини та інших реальних учасників подій. Ефективність і практична орієнтація батьківських зборів підвищується за умов залучення до участі в них лікарів, науковців, представників різних професій (співробітники різних організацій, виробництв, підприємств). У цьому разі необхідно обговорити з тим чи іншим фахівцем низку питань, які цікавлять батьків, окреслити способи їх активізації.

Кожні батьківські збори необхідно завершувати конкретними рекомендаціями, які зрозумілі батькам, що мають різний рівень мотивації до підтримки професійного самовизначення своєї дитини, а також рефлексією. Остання передбачає вміння батьків аналізувати свою виховну діяльність, критично оцінювати її, знаходити причини своїх педагогічних помилок, неефективності методів, які вони використовують у процесі сімейного виховання, здійснювати вибір методів впливу на дитину, що є адекватними її особливостям та умовам конкретної ситуації.

Орієнтовні матеріали для проведення батьківських зборів.

Тема: «Як допомогти випускнику основної школи вибрати профіль навчання» (проводиться на початку навчального року)

Мета: допомога дитині, яка навчається в 9-му класі, у виборі профілю навчання у старшій школі.

Завдання:

1. Дати батькам інформацію про профільне навчання у старшій школі і передпрофільну підготовку в 9-му класі.
2. Допомогти батькам знайти оптимальні способи взаємодії зі своїми дітьми в питаннях первинного професійного самовизначення.
3. Дати батькам інформацію про можливості здобуття освіти їхніми дітьми після закінчення 9-го класу.

Попередня підготовка

А) *Анкетування учнів* з таких питань:

1. Чи знаєш ти, що таке профільне навчання у старшій школі?
2. Після закінчення 9-го класу:
 - ти продовжиш навчання в 10-11-му класах;
 - підеш вчитися в який-небудь коледж, ПТНЗ;
 - підеш працювати;
 - ще не вирішив.
3. Чи вибрав ти вже свою майбутню професію?
4. З ким ти насамперед порадишся під час вибору профілю навчання:

- з працівниками школи (вчителем-предметником, класним керівником, шкільним психологом);
- з батьками;
- з друзями;
- сам усе вирішу.

Б) *Підготовка анкети для батьків*, яка пропонується їм на зборах:

1. Чи обговорювали ви з дитиною її професійне майбутнє?
2. Чи говорили ви з нею про можливі шляхи продовження освіти (навчання в 10-11-му класах, коледжі, інші варіанти)?
3. Чи довіряєте ви своїй дитині самостійно зробити первинне професійне самовизначення (зокрема, вибрати профіль навчання)?
4. Чи вважаєте ви, що вибір майбутньої професійної діяльності вашої дитини практично повністю залежить від вас (вашої думки, ваших можливостей)?
5. Чи знаєте ви, які професії в найближчому майбутньому будуть затребувані на ринку праці?

Хід зборів

I. Анкетування батьків

Батькам пропонується дати відповіді на запитання невеликої анкети (її бланки наперед підготовлені). Можливі варіанти відповідей: «так» або «ні».

Обговорення результатів анкетування. Надання бажаним батькам можливості висловити свою точку зору з обговорюваних питань. Підведення батьків до висновку про актуальність первинного професійного самовизначення в 9-му класі, попереднього вибору профілю навчання.

II. Інформація для батьків «Що таке профільне навчання і передпрофільна підготовка?»

Діти, які будуть навчатися в 10-11-х класах, можуть вибирати профіль навчання, тобто вивчати актуальні для себе предмети в більшому обсязі, а предмети, які не стануть їм у нагоді в майбутній професії, в меншому обсязі.

Тому важливим завданням, яке має вирішуватися в період навчання в 9-му класі, є передпрофільна підготовка, що дозволяє учням усвідомлено вибрати профіль навчання, тобто зробити первинне професійне самовизначення. Від цього вибору неабиякою мірою залежить і успішність навчання у старших класах, і підготовка до наступного ступеня освіти, а в цілому і до майбутньої професійної діяльності. Чим точніше зроблено вибір, тим менше розчарувань і труднощів буде в житті молодої людини, тим більша вірогідність її

подальшого кар'єрного зростання, задоволення способом свого життя.

Діти, які закінчують 9-й клас, мають бути готові не тільки до профільного навчання, а й до подальшого життєвого, професійного і соціального самовизначення.

Передпрофільна підготовка — це підготовка та орієнтація не тільки щодо вибору «профілю взагалі», а й щодо конкретного місця і форми продовження освіти після закінчення загальноосвітнього навчального закладу.

Якщо профільна школа характеризується різноманітністю освітніх траєкторій, то передпрофільна підготовка, по суті, пропонує лише спеціальні курси тривалістю 18-20 годин (за вибором учнів).

Батьки можуть допомогти своїм дітям розібратися, які курси є у школі, які з них потрібно відвідувати, в якій черговості. (Ознайомлення батьків із курсами, що працюють у конкретному навчальному закладі, змістом навчання на них).

Школа у плані своєї діяльності передбачає інформаційну роботу з учнями: знайомство з місцевими установами можливого продовження освіти після 9-го класу, вивчення особливостей їхніх освітніх програм, умов прийому, днів відкритих дверей тощо, а також заходи профорієнтаційного характеру (класні години, заняття з психологом, психолого-педагогічна діагностика, анкетування і консультування дев'ятикласників).

Батьки повинні бути в курсі справ, що відбуваються у школі, цікавитися у дитини, які заходи профорієнтаційного характеру проводяться у школі, обговорювати з нею актуальні проблеми, давати ненав'язливі поради, пропонувати свою допомогу під час ухвалення важливих рішень.

III. Обговорення результатів анкетування учнів

Розповідь класного керівника за узагальненими результатами анкетування учнів:

- які шляхи продовження освіти вибрали учні: скільки з них планують продовжити навчання у школі, скільки — в коледжі чи ПТНЗ, скільки — вирішили піти працювати;
- скільки учнів уже вибрали конкретну професію;
- хто є головним радником для дітей у виборі професії.

IV. Інформація для батьків «Як допомогти дитині правильно вибрати майбутню професію»

Знайомлячи батьків з можливими шляхами професійного самовизначення дитини, необхідно подати їм інформацію щодо допомоги, яку в цьому плані надають психолого-педагогічні і соціальні центри для дітей та молоді (безкоштовні консультаційні і діагностичні

послуги з профорієнтації, проведення розвиваючих і корегувальних занять, тренінгів з професійного самовизначення тощо).

Під час реалізації цієї складової батьківських зборів педагог акцентує увагу на тому, що у процесі вивчення різних шкільних предметів виявляються схильності, здібності, інтереси дитини. Цілком природно, що вона встигає краще з тих предметів, до вивчення яких у неї є здібності. Часто, спираючись на результати своєї навчальної успішності, учень робить відповідний професійний вибір. Іноді на цей вибір істотний вплив справляє й особистість учителя. Тому в будь-якому випадку необхідно залучати учнів до додаткового вивчення своїх здібностей, інтересів, бажань, потреб з метою уточнення професійного вибору.

У нагоді тут можуть стати ситуації, які подаються як своєрідне унаочнення розв'язання проблеми професійного самовизначення, роз'яснення старшокласнику важливості здійснення свідомого професійного вибору.

Наприклад, розповідь одного з успішних бізнесменів про своє дитинство друзям, яких він запросив до себе на дачу:

— Ви запитуєте, звідки в мене ця стара дача? Мої бабуся і дідусь були відомим фахівцями у своїй науковій галузі, академіками. За наукові досягнення їм дали дачу, на якій вони жили цілий рік. Оскільки мої батьки-геологи, то вони постійно перебували в роз'їздах, а я жив із бабусею і дідусем. Їдучи кожного ранку на роботу, вони завозили мене до школи, а ввечері забирали.

У лісництві, де розташовувалася наша дача, жив лісник. Час від часу від приходив до нас, заготовляв дрова, а перед Новим роком приносив чудову ялинку... Я потоваришував із ним, і часто ми ходили разом до лісу...

Коли мені виповнилося 15 років, бабуся запитала, ким я хочу бути надалі. Не вагаючись ані хвилини, я вигукнув: «Лісником!» Я уявляв, як, повісивши на плече рушницю, обхожу ліс, насолоджуючись пахощами квітів, дерев, збираю гриби, ягоди...

— Ну що ж, — відповіла бабуся. — Лісник — це теж потрібна і важлива професія. Але ти повинен знати, що обираючи професію лісника, ти обираєш не лише певний вид трудової діяльності, а й відповідний спосіб життя. Подумай, чи хотів би ти жити саме так, як живе лісник?..

Саме батьки і найближчі родичі справляють найбільш істотний вплив на професійний вибір: школа і той зміст освіти, який вона пропонує, не є, як це може видатися на перший погляд, найбільш значущим чинником професійного самовизначення шкільної молоді.

Батьки мають розуміти всю відповідальність, яку вони несуть за поради, побажання, а іноді і вимоги, адресовані своїй дитині не лише щодо її професійного майбутнього, а й щодо найближчих перспектив професійного вибору (наприклад, вибору навчального закладу для одержання вищої освіти).

Зазвичай, батьки високо оцінюють значущість освіти в сучасному житті й активно формують у своїй дитині прагнення до вступу у вищий навчальний заклад та одержання вищої освіти. Багато батьків розуміють, що отримання молодістю людиною ресурсів у сфері освіти значною мірою зумовлює надалі її соціальну мобільність, доступ до суспільних благ. У розвиненому суспільстві освоєння багатьох ролей, отримання певних статусів практично детермінується навчанням, проходженням через формальні організації інституту освіти.

Варто зазначити нову цікаву тенденцію у здобуванні освіти учнями, батьки яких мають високий достаток і займаються самостійним бізнесом. Тут починає працювати нова схема: після школи — в бізнес, лише потім (або паралельно з цим) — до тієї освітньої установи, яка принесе найбільшу користь для професійного зростання (не обов'язково до ВНЗ). Такий, досить прагматичний, підхід до освіти взагалі і вищої зокрема у людей, які мають високий матеріальний достаток, можна визнати певною мірою прогресивним. Більш того, саме цей соціальний шар виявляється потенційним союзником модернізації загальної освіти: він налаштований на перехід від «школи науки» до «школи життя», коли замість орієнтації на отримання певного набору знань для вступу до ВНЗ, на перше місце виходить підготовка до практичного життя в сучасному суспільстві.

Тому у бесіді з батьками необхідно наголошувати, що сам факт одержання вищої освіти ще не забезпечує успішності подальшого трудового життя, особливо коли цей вибір вони роблять замість своєї дитини.

Побажання батькам: вивчіть інтереси, можливості і здібності своєї дитини. Орієнтуйтеся на реальні шляхи побудови професійної кар'єри, не відкидайте можливість здобування початкової професійної освіти як цілком реального та ефективного етапу у професійній підготовці дитини після закінчення основної школи.

Під час вибору професії необхідно також мати інформацію про перспективи розвитку ринку праці, про найбільш затребувані в даний час професії і спеціальності.

Не можна залишити без уваги і такий чинник професійного самовизначення, як вплив однолітків. Через вікові особливості для багатьох підлітків думка однолітків стає більш значущою, ніж

думка батьків і вчителів. Тому немало з них обирають профіль навчання, освітню установу «за компанію зі своїми друзями». За цим самим принципом часто обирається поглиблене вивчення тих або інших предметів (для того, щоб у них з друзями був однаковий розклад уроків, щоб потім разом вступати до одного і того самого ВНЗ тощо).

З огляду на це, необхідно звертати увагу батьків, що у процесі спілкуванні з дитиною вони мають урахувати у кожному конкретному випадку міру впливу однолітків на рішення сина (або дочки) щодо вибору майбутньої професії, а також те, наскільки цей вплив є позитивним. У будь-якому випадку обговорення з дитиною рішення про професійний вибір треба проводити дуже тактовно, ні в якому разі не принижувати її друзів або висловлювати негативні судження на їхню адресу.

V. Підведення підсумків зборів

Акцентування на важливості піднятої проблеми, активізація батьків на подальше її обговорення. Батькам пропонується звертатися за допомогою і до класного керівника, і до вчителів-предметників, і до шкільного психолога.

Батьківські збори на тему: «Перспективні професії та професійні орієнтації старшокласників»

Мета: допомогти батькам підтримати своїх дітей-старшокласників у виборі майбутньої професії і профілю навчання.

Завдання:

1. Дати батькам уявлення про ціннісні орієнтації учнів.
2. Скоректувати професійні переваги учнів та їхніх батьків.
3. Познайомити з перспективними для сучасного українського суспільства професіями.

Попередня підготовка (педагогічна діагностика старшокласників)

A) Методика «Мої цінності»

Старшокласникам роздаються аркуші паперу, на яких надруковані інструкція і список цінностей, а також чистий аркуш для відповідей.

ІНСТРУКЦІЯ ДЛЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

На чистому аркуші паперу вкажи свій вік і стать. Підписувати аркуш не треба.

Перед тобою список цінностей. Для різних людей вони мають різне значення. Комуś здається дуже значущим мати, наприклад, хороше здоров'я і вірних друзів, комуś — бути упевненим у собі, мати хорошу роботу тощо. Кожне з цих бажань становить для людини певну цінність.

Це цілком нормально. До того ж, багато цінностей взаємопов'язані між собою.

Прочитай уважно список і подумай, що ж для тебе має найбільшу цінність (найбільше значення).

Постав на аркуші для відповідей цифру 1, вибери із списку і напиши те, що для тебе найцінніше в житті (і зараз, і в майбутньому).

Далі постав цифру 2 і вибери те, що також є важливим, але трохи менше, ніж перша цінність. І так далі.

У такий спосіб ти складеш список своїх цінностей, де на першому місці – найважливіше, а в кінці – найменш важливе.

СПИСОК ЦІННОСТЕЙ

Хороша освіта

Престижна робота і кар'єра

Щаслива сім'я

Слава

Гроші, багатство

Дружба

Досягнення в мистецтві, музиці, спорті

Пошана і захоплення оточуючих

Наука як пізнання нового

Міцне здоров'я

Упевненість у собі та самоповага

Хороша їжа

Красивий одяг, ювелірні прикраси

Влада або високе соціальне становище

Гарний будинок, квартира

Збереження життя і природи на Землі

Щастя близьких людей

Благополуччя держави

Обробка одержаних результатів проводиться за допомогою таблиці:

Цінності	Номер цінності у відповідях старшокласників	Сума номерів (ранг)
Хороша освіта	1, 5, 4...	
Престижна робота і кар'єра	4, 2, 12...	
...		

Графу «Цінності» складає список, з яким працювали старшокласники.

До графи «Номер цінності у відповідях старшокласників» вносяться ті номери (місця), на які поставили ці цінності старшокласники у своїх відповідях. Якщо, наприклад, у цій методиці брало участь 20 учнів, то навпроти кожної цінності має стояти 20 різних номерів.

Щоб заповнити третю графу, підраховується сума номерів, що стоять навпроти кожної цінності. Чим менше сума, тим більшу значущість має ця цінність для старшокласника.

Щоб результати були більш наочними, список цінностей подається ще раз, але тепер на перше місце ставиться та цінність, яка отримала найменшу суму номерів (у відповідях старшокласників ця цінність мала посісти перші місця). На друге місце — та, яка має наступне найменше значення. І так далі. На останньому місці розташовується цінність з найбільшою сумою номерів. Це означає, що старшокласники поставили її у своїх виборах на останні місця.

Б) Методика «Престижні професії»

Старшокласникам пропонується продовжити такі твердження:

1. Я вважаю, що сьогодні в нашій країні найпрестижніші професії — це...

2. У майбутньому я, напевно, отримаю професію..., тому що...

В) Підготовка (тиражування) для батьків таких списків:

- список профілів, які будуть вивчатися в 10-11-х класах;
- список установ початкової професійної освіти (коледжів), які розташовані у вашому місті (районі, області): стислий опис спеціалізацій цих закладів та умов прийому до них;
- список довколишніх шкіл із вказівкою їхніх профілів навчання.

Хід зборів

I. Вступне слово класного керівника

Наші діти-старшокласники вже мають певну систему цінностей, що склалася у них до сьогодні, уявлення про своє майбутнє життя. Вони розуміють, що для досягнення своєї мети, необхідно мати хорошу професію, відповідну освіту. Проте більшість із них доволі погано уявляють собі, які професії будуть затребувані в майбутньому, які особистісні та професійні якості знадобляться їм для оволодіння цими професіями та досягнення подальшого успіху у процесі реальної трудової діяльності. Утім, ці питання настільки складні, що і небагато дорослих можуть знайти на них відповіді. Давайте сьогодні поговоримо про це.

II. Аналіз результатів методики «Мої цінності»

Батькам пропонується з'ясувати, які цінності переважають серед учнів класу. (Класний керівник аналізує результати проведеної ним діагностики).

III. Інформація для батьків «Якості професіонала і сучасна соціальна ситуація»

У процесі професійного самовизначення необхідно особливу увагу звертати на формування у старших підлітків ініціативи,

самостійності, відповідальності, а найголовніше — підвищувати в них мотивацію досягнення.

Бесіда з батьками на тему: «Як допомогти старшокласнику вибрати професію» (поради психолога)

Здрастуйте, шановні батьки! Сьогодні ми поговоримо про те, як ви можете підтримати свою дитину у виборі професії і яким чином сім'я впливає на ставлення старшокласника до роботи. Дуже скоро підійдуть до кінця шкільні роки і нашим дітям потрібно буде визначитися, «ким бути». Усім батькам хочеться забезпечити благополучне майбутнє своїм дітям. Ми хочемо, щоб вони отримали надійну, високооплачувану професію. Крім того, у нас є певні уявлення про характер і схильності наших дітей. І ми прагнемо поділитися з дітьми нашим життєвим досвідом, нашими уявленнями про те, який життєвий шлях буде для них бажаним. Хтось з нас вважає, що вибір професії цілком залежить від самого старшокласника, хтось прагне показати переваги і недоліки тієї або іншої роботи. Хто ж несе відповідальність у такій непростій справі, як вибір майбутньої професії?

Дуже важливо, щоб батьки частину відповідальності за вибір дитиною своєї майбутньої професії поклали на неї. У психології не випадково існує термін «професійне самовизначення». Важливо, щоб у старшокласника склалося відчуття, що зроблений ним вибір професії — це його самостійний вибір. Звичайно, зробити це непросто. Уявлення дітей про світ професій мають неповний і уривчастий характер. Часто їх привертають модні і популярні професії, наприклад, манекенниця, актор, співак і т.п., навіть якщо у них немає для цього необхідних даних. І в такій ситуації батькам може здатися, що найбільш правильний шлях — самим вирішити, яка професія буде для сина або дочки оптимальною.

Можливо, з певної точки зору це справді так. Але за ситуації, коли ми, дорослі, цілком беремо на себе відповідальність за професійне визначення дітей, є оборотна сторона. Річ у тому, що вибір передбачає відповідальність за його наслідки. Хто вибирає, той і відповідає. І якщо старшокласникові здається, що професію він вибрав не сам, то він і навчається не для себе. Навчання його обтяжує, він сприймає його як нудний, обтяжливий обов'язок. І навпаки, саме відчуття, що дану професію старшокласник вибрав сам, значно стимулює його до просування по шляху професійного розвитку.

Разом із тим повна самостійність також ускладнює професійне самовизначення. Життєвий досвід старшокласника обмежений, його уявлення про професійну діяльність часто мають неповний

або нереалістичний характер. Наприклад, багато старшокласників стверджують, що мають намір стати менеджерами, але на запитання про те, що це за робота, чітко відповісти не можуть. У дитини можуть виникати питання про зміст професійної діяльності, про місце можливої роботи, про рівень зарплати, вона може змішувати поняття «професія» і «посада» (наприклад, заявляти: «Хочу бути директором!»). Перебуваючи в ситуації вибору, діти часто відчувають розгубленість і потребують підтримки дорослих. Хоча старшокласники можуть не говорити про це прямо, насправді для них дуже значущою є думка дорослих.

Дуже важливо не відмовлятися від ролі порадики. Батько може виступити як експерт і поділитися тією інформацією, якою він володіє: розповісти, чим характеризується та або інша професія, де можна знайти роботу, які обмеження вона накладає. Слід представити цю інформацію в нейтральній формі, щоб старшокласник зробив висновки самостійно, наприклад: «Знаєш, одна моя однокласниця так хотіла стати археологом, інститут закінчила, але все життя працювала бухгалтером, тому що було неможливо знайти роботу за фахом». Особливо цінно для старшокласника, коли дорослі діляться з ним власним досвідом самовизначення, переживаннями і сумнівами власних пошуків у світі професій. Подібні розповіді, особливо якщо відомо, чим завершився вибір професії, зазвичай справляють на дитину велике враження.

Не варто обмежуватися розповідями і розмовами. Всі ми знаємо, що старшокласники часто скептично ставляться до думки дорослих, особливо батьків. Набагато важливішим є безпосередній досвід. Велике враження може справити спілкування з фахівцями тієї професії, яку старшокласник вибрав. Наприклад, якщо він роздумує, чи не стати йому економістом, а серед ваших знайомих є економісти, можна попросити їх поспілкуватися з вашою дитиною, навіть зводити її до них на роботу. Досвід подібного спілкування може як підштовхнути старшокласника до вибору професії, так і примусити його задуматися про те, наскільки він насправді зможе працювати по вибраній спеціальності.

Добре, якщо в ситуації вибору професії у старшокласника є запасний варіант. Зазвичай самі підлітки про цей варіант не замислюються, і наше завдання — поставити перед ними запитання: що вони робитимуть, якщо з якихось причин їм не вдасться реалізувати намічені плани? Наявність запасного варіанту дозволяє понизити напруження в ситуації вибору професії і тривогу старшокласника.

Обговорити із старшокласником шляхи його майбутнього можна по-різному. У когось можна запитати прямо: «А що ти робитимеш,

якщо у тебе не вийде стати перекладачем?» Тривожному старшокласникові можна запропонувати пофантазувати: «Давай уявимо, які ще професії ти міг би вибрати», або обговорювати цю проблему стосовно третіх осіб: «Уявляєш, Петро все життя мріяв стати футболістом, але отримав травму, і йому довелося піти зі спорту. Тепер він думає, ким бути».

Величезну роль у виборі майбутньої професії відіграє сім'я, хоча самі старшокласники цього можуть і не усвідомлювати. Часто вони орієнтуються на професії родичів. Усім нам відомі приклади трудових династій, коли декілька поколінь однієї сім'ї працюють за однією спеціальністю, і випадки, коли хтось стає «лікарем, як мама» або «шофером, як тато». З одного боку, сімейна традиція може обмежувати вірогідний вибір. Старшокласник начебто йде за інерцією, не намагаючись зрозуміти, наскільки професія батьків справді відповідає його власним інтересам і схильностям. З іншого боку, він дуже добре уявляє дану професію і віддає собі звіт у тому, які якості для неї потрібні. Наприклад, діти лікарів чудово знають, що медична професія передбачає термінові виклики і наднормовану роботу, а також прохання про допомогу з боку знайомих і сусідів, а діти вчителів — що необхідно готуватися до уроків і перевіряти зошити. Таким чином, якщо старшокласник вибирає професію батьків, важливо обговорити з ним мотиви його вибору, зрозуміти, що ним рухає.

Сім'я — це той простір, де формується ставлення до роботи, до професійної діяльності. У кожного з нас, дорослих, є своє уявлення про роботу, яке ми, деколи самі того не відаючи, передаємо дитині. Якщо батьки ставляться до роботи як до значущої частини власного життя, розглядають її як засіб самореалізації і самовираження, то дитина з раннього дитинства засвоює, що задоволеність життям безпосередньо пов'язана з роботою, і навпаки.

Важливо зрозуміти, що вибір, який старшокласник робить зараз, не є остаточним. Ніхто не знає, як зміниться наше життя через 10 років, яка буде ситуація на ринку праці. Можливо, що професія, як і в даний час оплачуються досить високо, зовсім не будуть такими, і навпаки. Багато хто з нас з різних причин змінює професію протягом життя. Деякі люди все життя залишаються вірними вибраній професії, інші пробують себе в різних галузях професійної діяльності. Ані той, ані інший шлях не є єдино правильним, і неможливо передбачити, яким з них підуть наші діти. Той вибір, який вони зроблять на даному етапі, відображає їхні сьогоденні інтереси і потреби. Можливо, вибрана професія завжди буде для них цікавою, а може, через деякий час їхні уподобання зміняться. У будь-якому випадку залишається можливість щось пере-

грати або почати наново. І це говорить не про те, що вибір професії був зроблений невдало, а, навпаки, про прагнення людини якнайповніше реалізувати свої можливості у професійній діяльності. І, нарешті, найголовніше для старшокласників, як би вони не прагнули до самостійності, — це відчуття підтримки з боку дорослого. Для дітей важливо, що по важкому шляху самовизначення вони йдуть не самі, що поряд знаходиться дорослий, який підтримує у скрутну хвилину і допоможе, який би шлях вони не вибрали. Це відчуття додає їм упевненості у своїх силах і спонукає до досягнень, тепер уже не навчальних, а професійних.

Батьківські збори (проводяться спільно зі старшокласниками)

Тема: «Професійне самовизначення — навіщо?»

Слово вчителя: соціологи підраховали, що приблизно 40% молоді через незнання правил вибору професії, відсутність досвіду професійної діяльності вибирає професію, яка не відповідає їхнім схильностям, інтересам, здібностям, внутрішнім переконанням. Це спричиняє розчарування і навіть психічні розлади. Що означає правильний вибір професії? Вибір професії можна розглядати як взаємодію двох сторін: людини і спеціальності. Отже, щоб опанувати професією, що відкриває простір для розвитку особистості, її самореалізації, необхідно орієнтуватися у світі професій і якомога більше знати себе.

Професійне самовизначення особистості — це не разова дія, а складний і тривалий процес, що охоплює значний період життя людини, а також:

- 1) самопізнання особистістю своїх індивідуальних особливостей, інтересів, схильностей і слабких сторін;
- 2) зіставлення знань про себе і професію, якій надається перевага;
- 3) вибір професії і способу життя.

У старшому шкільному віці результатом процесу професійного самовизначення є вибір майбутньої професії. Професія і кар'єра — між ними існує тісний взаємозв'язок. Сьогодні про людину, яка успішна у своїй професійній діяльності, говорять, що її кар'єра, в сенсі просування у якій-небудь діяльності, роді занять, досягнення професійної майстерності, є вдалою.

Де і як збирати інформацію про професію, що цікавить? Про це старшокласникам розповідають на виховних годинах — класний керівник, психолог школи, профконсультант. За наслідками анкетування (на екрані) найбільший інтерес у старшокласників нашого класу сьогодні викликають такі професії.

Завдання:

- Познайти батьків з пріоритетами інтересів старшокласників щодо отримання професії.
- Формувати у батьків культуру розуміння вибору професії, зробленого старшокласниками.
- Вибір напряму подальшої освіти і можливого працевлаштування з урахуванням ситуації на ринку праці.

Плакати з написами:

- Робота — це пошук сенсу життя і хліба насущного, визнання, грошей і інтересу.
- Скарб прихований усередині Вас. Усередині Вас є все, що Вам потрібно... (Старокитайська мудрість)
- Вибір професії — це вибір життєвого шляху!
- Знайти улюблену роботу — означає знайти правильне співвідношення між реальною життєвою ситуацією і мріями, вміннями й особистісними якостями.

I. Організаційний момент

II. Основна частина

1. Вправа (для учнів): «Знайомство з професіями»

Назвіть (запишіть), якомога більше професій, що починаються з даної букви.

Називається якась професія, далі кожен наступний називає професію в чомусь близьку (токарь — слюсар — монтажник...), пояснюючи їхню схожість.

Отже, світ професій перед вами. Треба визначитися з вибором. Питання «ким бути?» треба вирішувати вже зараз. Мотиваційною базою вибору професії є потреби, що виявляються в бажаннях, інтересах, схильностях людини. У буденному житті інтереси і схильності виражаються дієсловом «я хочу». Характер цього хотіння може бути пасивним або супроводжуватися діями — прагненням, зусиллями, наполегливістю.

Зміст інтересів і схильностей — найрізноманітніший; у галузі трудової діяльності вони можуть спрямовуватися на будь-яку професійну сферу. Проте задовольнити потреби й інтереси («Я хочу») далеко не завжди просто. Так що ж таке «інтерес»?

На дошці крейдюю записується слово «інтерес», а учні називають асоціації. Вони також роблять аналогічні записи.

Інтерес — спонуки — здібності — вибір — бажання — розум — хобі.

2. Діагностика інтересів і схильностей.

Вступна бесіда.

Більшість великих людей — учених, письменників, композиторів, художників — уже в дитячому віці виявляли цікавість і схильності

до занять наукою, літературою, музикою, образотворчим мистецтвом. Але інтерес цей виникав не на порожньому місці. На формування інтересів впливають навколишнє середовище, виховання та освіта. Інтерес допомагає розкрити здібності, подолати перешкоди на шляху до мети. Інтереси бувають різними за змістом (наприклад, до літератури, музики, техніки, тварин, квітів, комп'ютерних ігор, моделювання одягу і т.д.), розрізняють інтереси за глибиною, тривалістю. Відомі випадки, коли інтереси дитини йшли врозрід з планами батьків (приклад).

Усі значні професійні досягнення постали з інтересів, які за сприятливих умов розвивалися у схильності. Щоб дізнатися, на які свої інтереси і схильності ви можете орієнтуватися при виборі майбутньої професії, яка сфера професійної діяльності вам підійде більше всього, пропоную заповнити анкети і дізнатися результати. Старшокласникам пропонується заповнити методику «Профіль».

Завершальна бесіда.

Ви познайомилися з різними видами професійної діяльності і сферами застосування своїх знань і вмінь, якими ви вже володієте і яким ще навчитеся.

Крім того, ви познайомилися з поняттями «інтерес» і «схильності». Між інтересами і схильностями багато спільного, але є й відмінності. Інтереси виражаються формулою «хочу знати», а схильності — формулою «хочу робити». Можна цікавитися кінематографом: із задоволенням дивитися фільми, читати книги з кіномистецтва, вивчати біографії артистів, колекціонувати їхні автографи, але самому не прагнути до професійної діяльності у галузі кіно. Можна бути фанатом футбольної команди, відвідувати всі ігри з її участю, але при цьому не робити навіть уранішньої зарядки. Професію треба вибирати відповідно до своїх інтересів і схильностей.

3. Заповнення старшокласниками «Індивідуальної карти проф-орієнтації».

4. Підготовка батьків до участі в обміні думками з наступних питань:

Є два способи вибору професії. Перший спосіб — метод проб і помилок, коли людина йде наосліп, пробуючи себе в різних сферах діяльності, поки не знайде ту єдину, потрібну їй професію. Інший шлях — вивчивши себе, можна познайомитися зі світом професій, дізнатися про свої можливості у виборі професії і вимоги професії до людини. Тільки тоді вибір може бути осмисленим.

Є ще третій шлях — шлях вибору професії своїх батьків, дідів і прадідів. Він можливий у тому випадку, якщо це традиція сім'ї, яка дбайливо зберігається і передається з покоління в покоління. І го-

ловне — ставлення дорослих до своєї професії, закоханість у свою справу.

Обговоріть і зробіть висновок за наступними пунктами:

Професії нашої сім'ї.

- Професійні династії — «за» і «проти».
- Роль школи у виборі старшокласниками професії.
- Модні професії і не дуже.
- Інші.

Поради батькам щодо проектування професійного шляху

1. Складіть загальне, оглядове орієнтування у світі професій, включаючи відомості про основні вимоги професії до людини.

2. Виокремте можливості й обмеження.

3. Вибираючи професію, відповідайте на три головні запитання: що ти хочеш, що ти можеш, що треба на ринку праці зараз і в майбутньому.

4. Познайомтеся з представниками вибраної професії й уточніть усі хвилюючі вас питання.

Пам'ятка для батьків щодо вибору їхньою дитиною професії.

Шановні батьки!

Вибір професії — важлива і відповідальна справа! Вибираючи професію, потрібно враховувати насамперед інтереси дитини, її схильності, здібності, бажання і тільки потім сімейні традиції, інтереси, можливості.

- Дайте своїй дитині право вибору своєї майбутньої професії.
- Обговорюйте разом з нею можливі «за» і «проти» вибраної нею професії.
- Розглядайте вибір професії не тільки з позицій матеріальної вигоди, а й з позиції морального задоволення.
- Врахуйте особистісні якості своєї дитини, необхідні їй у даній спеціальності.
- Якщо між вами та вашою дитиною виникають розбіжності у виборі професії, використовуйте можливість порадитися з фахівцями-консультантами.
- Не тисніть на дитину у виборі професії, інакше це може обернутися стійкими конфліктами.
- Підтримуйте дитину, якщо у неї є терпіння і бажання, щоб її мрія збулася.
- Якщо ваша дитина помилилася у виборі професії, не сваріть її. Помилку завжди можна виправити.
- Якщо ваша дитина рано захопилася якоюсь професією, дайте їй можливість підтримувати цей інтерес за допомогою літератури, занять у гуртках, секція та ін.

- Пам'ятаєте, що діти переймають традиції відношення до професії своїх батьків.

Батьківські збори на тему: «Вибір професії — вибір майбутнього»

Мета: актуалізувати увагу батьків до професійного самовизначення старшокласників, розширити їхні знання про світ професій, підвищити настановлення батьків на конструктивну взаємодію з дитиною.

Завдання:

1. Познайомити батьків з особливостями професійного самовизначення старшокласників.
2. Розширити знання та уявлення батьків про світ професій і затребуваність певних професій на сучасному ринку праці.
3. Формувати у батьків уміння конструктивної вибудови батьківсько-дитячих взаємин.

Хід зборів

I. Інформативна бесіда

Шановні батьки! Сьогодні ми зібралися, щоб поговорити про професійне самовизначення ваших дітей-старшокласників.

Життя людини — це плетениця численних виборів. Серйозних, від яких залежить майбутнє, і повсякденних, побутових (наприклад, що приготувати на вечерю — котлети чи овочеve рагу). Вибір професії належить, мабуть, до найскладніших. Адже це і вибір того, яке місце посяде професія у житті людини, що вона зможе одержати від своєї майбутньої трудової діяльності, які особливості спеціальності будуть узгоджуватися з іншими життєвими цінностями і планами, чи не буде професія заважати цьому.

Вибір професії, з одного боку, — це погляд у майбутнє (хоча б недалеке): чим людина хоче займатися, які труднощі можуть її спіткати на шляху до професії? А з іншого — погляд у середину самої себе: наскільки людина готова долати перепони для досягнення цілей. Щоб ухвалити правильне рішення, сьогоднішній старшокласник і його батьки мають враховувати основні фактори, які впливають на вибір професії.

Що це за фактори?

1. Знання про професії та їх затребуваність на ринку праці.

Світ професій — великий і багатоманітний. Однак людина зазвичай має уявлення лише про невелику його частку. Чим менше професій ми знаємо, тим вужче поле вибору. Крім того, навіть ті види діяльності, які, здавалося б, добре відомі, не завжди відповідають нашим уявленням. Тому, щоб дитина могла визначитися з вибором професії, вона має познайомитися з багатьма їх видами.

Певну інформацію щодо цього старшокласники одержують у школі, під час спеціальних занять і виховних годин. У нагоді тут може стати вивчення професіограм (спеціальних описів), які інформують про те, чим займається той чи інший професіонал, як само і за допомогою яких засобів, якими має володіти якостями.

Добре, коли бажання дитини збігаються з її можливостями. Але ще краще, коли обидва ці фактори затребувані суспільством. Адже саме потреба суспільства у тих чи інших фахівцях визначає можливість знаходження хорошої роботи відповідно до своєї професії.

2. Схильності (інтереси, мотиви трудової діяльності) старшокласника.

Людина досягає більшого успіху в тій діяльності, яка їй до душі. Тому обираючи разом із дитиною певну професію, слід звернути увагу на те, чим їй подобається займатися, що приносить їй задоволення. Наприклад, якщо людині подобається організовувати інших людей, бути лідером, швидше за все, їй підійдуть професії, які передбачають наявність умінь працювати з колективом (менеджер, педагог, тренер).

3. Здібності, здоров'я (внутрішні можливості та обмеження).

Шановні батьки, допомагаючи своїй дитині зробити професійний вибір, пам'ятайте, що одного тільки інтересу до якоїсь справи замало. Треба уміти її здійснювати. А для цього потрібні певні здібності. Наприклад, щоб грати на скрипці, недостатньо любити музику, треба ще й мати абсолютний слух. Можливості людини також обмежені станом її здоров'я.

Зазвичай батьки активно залучаються до професійного самовизначення своєї дитини. Багато хто з них вважає, що вони краще знають, чим вона повинна займатися. У цьому випадку велика вірогідність нав'язування дитині своєї думки або прямої тиск на неї. На жаль, чужий вибір часто виявляється невдалим.

З іншого боку, саме з батьками дитина може обговорити проблеми, які виникають, порадитися, проаналізувати всі плюси і мінуси можливих професійних шляхів. Крім того, саме сім'я зазвичай оплачує професійну освіту дітей, допомагає їм у період навчання.

II. Інформація для обговорення

Експерти зазначають, що сьогодні найбільш затребуваними на ринку праці є:

- професії фінансового сектора – 28%;
- ІТ-галузі – 20%;
- сфера продаж – 20%;
- фахівці інженерних і будівельних галузей – 8%;

- архітектори, проектувальники, конструктори, секретарі та офіс-менеджери – 7%;
- маркетинг / реклама – 6%;
- HR-менеджери – 5%.

Бажано також подати інформацію про служби зайнятості, де можна пройти профдіагностику й отримати консультацію фахівця-профконсультанта.

III. Поради батькам щодо професійного самовизначення старшокласників

1. Допомогти зробити правильний вибір означає не тільки наполюгати на своєму за будь-яку ціну. Якщо ви не погоджуєтеся з вибором дитини, спробуйте дати собі чесну відповідь на запитання: «Чому?» Може, це спроба через дитину реалізувати свої колишні професійні мрії. Або ви вважаєте, що ваша дитина заслуговує на навчання у найбільш престижному вищому навчальному закладі і отримання найбільш перспективної професії, а думка дитини – наївні ілюзії неформованої особистості.

2. Часом молоді люди не мають власного вибору й обирають професію «за компанію». Наприклад, син заявляє, що разом із товаришем буде навчатися на мерчендайзера або логіста, або андеррайтера. При цьому він погано уявляє, що це за професії. Іноді в такому випадку достатньо просто пояснити, чим займаються ці люди на своєму робочому місці, які якості характеру треба мати, яким навчальним предметам слід приділяти більше уваги. Сьогодні з'явилося багато нових професій з цікавими назвами – промоутер, копірайтер, хаусхолд-менеджер тощо. Інформацію про них можна знайти в Інтернеті.

3. Якщо дитина чітко орієнтована на одержання професії, яку, на ваш погляд, вона одержати не зможе, треба порадити їй змиритися з цим. Тому необхідно спільно з сином або донькою розробити запасний варіант професійного шляху. Це необхідно для того, щоб невдача під час вступу до ВНЗ не видавалася дитині як руйнування всіх її життєвих сподівань, і вона могла б свідомо переглянути свої професійні плани.

4. Доволі часто старшокласники зациклюються на якійсь професії або навчальному закладі через те, що в них немає інформації про інші, вони не уявляють, які професії будуть затребувані в майбутньому і де їх можна одержати. На жаль, багато батьків поінформовані з цього приводу ще менше. У цьому випадку оптимальним варіантом допомоги старшокласнику у професійному самовизначенні буде спільний з батьками пошук інформації, відвідування днів відкритих дверей, що їх проводять різні вищі навчальні заклади та ін.

Важливою складовою батьківських зборів може стати спільне планування заходів із професійного самовизначення на базі школи з подальшим заслуховуванням та обговоренням результатів їх виконання.

IV. Підведення підсумків зборів

Рефлексія: Що нового дізналися під час зборів? Які питання викликали найбільший інтерес? Про що хотіли б дізнатися на наступних зборах?

Для проведення батьківських зборів можна порекомендувати такі теми: «Що означає правильно вибрати професію?», «Роль сім'ї у професійному самовизначенні старшокласників», «Як ми можемо допомогти нашим дітям знайти своє професійне покликання».

Крім спеціально підготовленого змісту бесід, можна використовувати інші підходи, які дають змогу активізувати батьків, зробити їх справжніми учасниками обговорення. З цією метою, наприклад, можна на початку батьківських зборів познайомити учасників з «Порадами батькам щодо професійного самовизначення старшокласників» (розміщуються на великому аркуші паперу, демонструються на інтерактивній дошці), а потім залучити їх до обговорення кожного положення.

У процесі педагогічної підготовки батьків до професійного самовизначення старшокласників доцільно використовувати різноманітні *групові форми* роботи, важливе місце серед яких належить тренінгам — цикл занять, що передбачає набуття певних знань, умінь, зміни ставлення до дитини, до взаємодії з нею, надання їй допомоги у професійному самовизначенні. Тренінги ґрунтуються на групових методах роботи.

У ході тренінгу групове спілкування, співробітництво (кооперація) учасників спрямовуються на розв'язання типових проблем сімейного виховання через зміну внутрішніх (негативних, неадекватних) настанов.

Кожен етап тренінгової роботи має містити певні компоненти, а саме:

- мотиваційний (передбачає створення в учасників мотивації на активне засвоєння нових знань та набуття вмінь і навичок);
- діагностичний, основне завдання якого полягає в тому, щоб кожний одержав можливість відрефлексувати свої особливості як суб'єкта педагогічної взаємодії;
- тренувальний (забезпечує розвиток в учасників певних навичок).

У процесі проведення тренінгів засвоюються знання, вміння і навички з певної сфери життєдіяльності (наприклад, виховання дітей, взаємостосунки з ними, розв'язання конфліктів тощо), формуються

погляди і переконання, розвивається аналітичне та практичне мислення, відпрацьовуються засоби застосування знань на практиці.

Тренінгові технології побудовані на навчанні досвідом. У процесі їх реалізації застосовується значна кількість різноманітних вправ та ігор, спрямованих на залучення учасників до відображення та аналізу власного досвіду з того чи іншого питання. Матеріали тренінгу будуються таким чином, щоб вивчена теорія (знання) відразу ж закріплювалась через практичні вправи. Навчання досвідом означає, що всередині групи кожен має змогу поділитися своїми знаннями та проблемами з іншими, а також попрацювати разом для пошуку їх адекватного вирішення.

Для того, щоб здобути знання допомагали змінювати ставлення до проблеми і формувати відповідну поведінку, зміст роботи слід добирати таким чином, щоб він безпосередньо стосувався щоденного життя конкретних сімей, враховував систему їхніх цінностей, світобачення та етичні переконання.

Умовами успішного проведення тренінгових занять є:

- чітка цільова настанова;
- акцентування уваги на значущості проблеми, що пропонується для розгляду;
- обґрунтований вибір змісту інформаційно-освітнього матеріалу відповідно до пізнавальних та практичних потреб учасників;
- пошуковий характер занять;
- доброзичливість, довіра учасників один до одного;
- дотримання встановлених правил.

Основні принципи побудови тренінгу:

- системний підхід до висвітлення проблем сімейного виховання, взаємодії батьків і дітей загалом та у процесі професійного самовизначення зокрема;
- забезпечення відповідності матеріалу, що вивчається індивідуальним особливостям батьків;
- принцип «від простого до складного»;
- послідовна вибудова матеріалу, що пропонується для вивчення.

Завдання тренінгів для батьків:

- організація та опрацювання проблем, які є у взаєминах з дітьми, усвідомлення батьками причин цих проблем та їх можливих наслідків;
- розширення наявного в батьків позитивного досвіду побудови взаємин із дітьми на основі прийняття нових моделей поведінки та відношення;

- усунення помилок у сімейному вихованні та неефективних стратегій поведінки, моделей сімейного виховання;
- формування прагнення до підвищення своєї компетентності.

Правила проведення тренінгу:

- учасники потребують допомоги, а не оцінки;
- необхідно всіляко заохочувати батьків до пошуку адекватних, морально зумовлених рішень, а не нав'язувати їм готові моделі поведінки;
- ставлення до учасників має характер співробітництва, коли кожний із них відчуває, що його поважають і цінують, а не маніпулюють ним, примушуючи обирати певний вид дій;
- забезпечення атмосфери комфорту (вільне висловлювання думок, ідей, здійснення дій та вчинків);
- кожна вправа тренінгу є не алгоритмом, а моментом «переживання» досвіду певної поведінки.

До таких належить, наприклад, вправа «Сім кроків до прийняття рішення».

Перед її початком повідомляється, що допомагаючи старшокласникам зробити адекватний професійний вибір, батьки мають не нав'язувати свою думку — готове рішення, а створити умови для здійснення ними самостійного професійного самовизначення. На ознайомлення з такими умовами спрямована вправа «Сім кроків до прийняття рішення».

Крок 1. Складіть таблицю, до якої запишіть професійні пріоритети. Обираючи професію, людина обирає не лише спосіб заробляння грошей, а й соціальне середовище, спосіб життя. Запропонуйте дитині подумати над тим, яким вимогам, на її погляд, має відповідати майбутня професійна діяльність. Складіть максимально детальний перелік цих вимог (рівень заробітної плати, характер та умови праці, престижність, зайнятість, реальне працевлаштування тощо). Випишіть ці пункти у стовпчик, а поряд — назви професій, які ваша дитина вважає найбільш привабливими. Заповнюючи таблицю, порівнюйте кожну вимогу і певну професію: якщо вони збігаються, ставте навпроти них знак «+», якщо ні — знак «-». Проаналізуйте, яка професія набрала найбільшу кількість плюсів. Можливо, навколо цієї спеціальності старшокласнику й треба шукати своє покликання.

Безумовно, такий спосіб профорієнтації не є найбільш точним. Але його переваги полягають у тому, що він пропонує старшокласнику самостійно подумати над власною системою цінностей, над тим, яким він бачить своє майбутнє.

Крок 2. Розширюйте знання про світ професій. Щоб щось вибрати, треба знати, з-поміж чого вибирати. Між тим, життєвий досвід

старшокласника ще дволі обмежений, його уявлення про трудову діяльність — фрагментарні, а часом далекі від реальності. Завдання батьків — виступити в ролі експерта, поділитися тією інформацією, якою вони володіють: розповісти про ту чи іншу професію, ті обмеження, які вона накладає на людину. Таке спілкування змусить старшокласника замислитися над тим, наскільки його уявлення про вибрану спеціальність відповідають реальності.

Крок 3. Більше інформації! Систематично (і разом з дитиною) збирайте інформацію про ринок праці, про нові й перспективні спеціальності. У нагоді тут стануть різні довідники, професійні журнали, Інтернет-сайти. Іноді серед цього обширу інформації старшокласник знаходить професію, про яку він (а також його батьки) навіть не здогадувався.

Крок 4. Від слів — до справи. Не треба обмежуватися лише розмовами та розповідями. Більше значення має безпосередній досвід. Якщо старшокласника зацікавила якась професія, запропонуйте йому відповідне «пройти випробовування» у профільному гуртку, секції.

Крок 5. Запропонуйте дитині пройти профорієнтаційне тестування. Щоб правильно обрати професію, старшокласник повинен не тільки розумітися на наявних професіях, а насамперед пізнати себе — свої особистісні якості, здібності, нахили. В Інтернеті можна знайти значну кількість належних тестів. Однак треба враховувати, що мета цих тестів полягає не у наданні готової відповіді на запитання «ким бути?», а у «запуску» процесу самопізнання, у тому, щоб допомогти старшокласнику розібратися у своєму характері, з'ясувати свої нахили, прагнення, виявити якості та властивості, які є, й ті, яких немає. І ні в якому разі не можна розглядати одержані результати як єдино правильні.

Крок 6. До університету — на екскурсію. Більшість вищих навчальних закладів щорічно проводить дні «відкритих дверей». Бажаючи відвідати разом з дитиною різні заклади, але розглядати ці відвідини швидше як ознайомлюючі екскурсії, а не як остаточний вибір місця подальшого одержання освіти.

Крок 7. Обговорення альтернатив. Розмовляючи з дитиною про майбутню професію, не треба зациклюватися на одному варіанті. Зазвичай сам старшокласник не замислюється про запасний варіант, тому батьки мають поставити перед ним запитання: «Що він буде робити, якщо не вдасться реалізувати заплановане?» Наявність альтернативи допомагає знизити напругу і тривогу.

Під час тренінгових занять можна запропонувати батькам обговорити проблемні ситуації. Наприклад:

Ситуація 1.

Батьки наполегливо вмовляють свого сина вступити до державного вищого навчального закладу: у цьому ВНЗ у них є впливові знайомі серед керівництва. Але син хоче вступити до іншого закладу, де у батьків немає протекції. У школі хлопець навчається посередньо і реальних шансів вступити самостійно в нього не дуже багато.

Під час обговорення батькам пропонується висловити всі «за» і «проти». Для активізації роботи можна запропонувати поділитися на дві групи: група «за» і група «проти».

Допоміжний матеріал для обговорення:

Аргументи «за» (на користь того, щоб старшокласник погодився з позицією батьків вступити до вищого навчального закладу за протекцією):

- 1) багато хто вступає до ВНЗ саме в такий спосіб;
- 2) з батьками краще не сваритися;
- 3) друзі не будуть засуджувати, тим більше в багатьох із них схожа ситуація;
- 4) талановиті діти рідко добре навчаються в школі, тому вони потребують допомоги;
- 5) без підтримки батьків дитина поки що не здатна вирішувати важливі життєві проблеми.

Аргументи «проти»:

- 1) потім совість замучає, перестану себе поважати;
- 2) перед батьками буде соромно, хоча вони самі це запропонували;
- 3) коли батьки роблять вибір за дитину, вони не замислюються над тим, що навчатися доведеться їй;
- 4) якщо хлопець у майбутньому стане відомою людиною, досягне професійних успіхів, ніхто не дізнається про цей момент його біографії;
- 5) через нездатність добре навчатися, вожко буде утриматися у ВНЗ, тоді доведеться весь час підключати батьків, щоб вони використовували свої зв'язки.

Обговорення можна проводити за участю старшокласників, що дасть змогу наблизити проблему до реальності. У цьому випадку групи можуть створювати лише з батьків і лише із старшокласників або за гетерогенним принципом (в одній групі поєднуються і батьки, і старшокласники).

Ситуація 2.

Старшокласник не може визначитися, що йому робити після школи — вступати до ВНЗ чи оволодівати робітничою професією. Навчається він посередньо, але прагне добре влаштуватися у житті, тоб-

то добре заробляти. Він чув, що спеціалісти з вищою освітою мало затребувані або працюють не за фахом. Крім того, він хоче швидше сам заробляти. Але батьки (доволі забезпечені люди) готові утримувати його ще кілька років, аби він здобув вищу освіту.

Аргументи «за» (на користь вищої освіти):

1) з вищою освітою скрізь можна влаштуватися, в тому числі й на робітничу професію, а працюючи робітником, інженером не станеш;

2) важлива не так освіта, як студентське життя, яке забезпечує від поганих компаній;

3) більшість нормальних випускників школи хочуть вступити до ВНЗ;

4) якщо не сподобається, можна покинути навчання;

5) навчання у ВНЗ забезпечить від армії.

Аргументи «проти»:

1) сьогодні вищою освітою нікого не здивуєш;

2) сучасна вища освіта – низької якості;

3) пізнати життя можливо лише працюючи;

4) коли реально працюєш, більше шансів забезпечитися від пияцтва, наркоманії, не деградувати через бездіяльність;

5) той, хто реально працює, швидше дорослішає.

Вагоме місце серед інноваційних методів роботи з батьками, в тому числі й щодо їх підготовки до професійного самовизначення старшокласників, належить різним видам ігор: імітаційним, операційним, рольовим, «діловому театру» та ін.

Імітаційні ігри. В основі змісту цієї групи ігор – певні події, конкретна діяльність і обставини, умови, за яких здійснюються ті чи інші події. Такі ігри максимально тождісні реальним життєвим ситуаціям, у них можуть використовуватись реальні інструкції та правила. Основна мета таких ігор – розуміння і відпрацювання стереотипів поведінки.

Проведення імітаційних ігор може стати у нагоді перед запрошенням батьків до участі у виховних профорієнтаційних заходах, які проводяться із старшокласниками. Як представники певних професій, батьки можуть слугувати «живою» рекламою різних спеціальностей і видів трудової діяльності. Але, як засвідчує практика, прийшовши на зустріч з учнями, батьки доволі часто розгублюються, розповідь про свою професію зводять до кількох загальних фраз, почуваються безпорадними перед учнівською аудиторією, що зводить цей напрям профорієнтаційної роботи нанівець.

Для забезпечення виникнення такої ситуації бажано звернутися до імітаційних ігор.

Імітаційна гра «Жива реклама».

Кільком батькам (за бажанням) пропонується розповісти про свою професію. Щоб надати їхнім виступам більшої змістовності, логічності, слухачі ставлять їм запитання, допомагаючи побудувати свій виступ таким чином, щоб були зрозумілими всі нюанси, плюси й мінуси, конкретної професійної діяльності, вимоги, які вона висуває до людини. Це, з одного боку, дає присутнім можливість познайомитися з різними професіями завдяки безпосереднім контактам з їх представниками, а з іншого — допомагає батькам-рекламодавцям визначити ті основні моменти, на яких бажано зупинитися під час зустрічі із старшокласниками.

Цю гру бажано періодично повторювати, змінюючи її головних учасників.

Модифікацією цієї гри є гра «Резюме».

Для її проведення батькам пропонується підготувати резюме, спираючись на наявні у них знання, вміння (відповідно до певної професії). Надалі робота може проводитися за схемою «Живої реклами» або «Усного журналу», кожна сторінка якого — одне з підготовлених батьками резюме. Крім того, ці резюме вчитель може використовувати у профорієнтаційній роботі із старшокласниками, під час ознайомлення їх з вимогами до різних спеціальностей.

Виконання рольових дій є не тільки умовою розширення і поглиблення знань батьків щодо професійного самовизначення старшокласників, а й оволодіння необхідними прийомами взаємодії з ними. Адже залучаючись до гри, батьки, з одного боку, відокремлюють себе від узятій на себе ролі, але водночас ідентифікують себе з нею. Вони переживають суперечність власних бажань і рольових вимог, власного реального ставлення до оточуючих і рольового ставлення до них як до партнерів у грі.

Особливого значення внутрішні конфліктні переживання набувають під час перенесення засвоєної під час гри інформації у реальні повсякденні взаємовідносини з дитиною. Можна сказати, що ігрові дії є проміжними між уявленими та дійсними. Тобто у грі відбувається перехід від уявної поведінки з її необмеженими можливостями до поведінки повсякденної, яка вимагає дотримання певних норм і правил.

У *рольових іграх* здійснюється відпрацювання тактики поведінки, дій, виконання функцій і обов'язків конкретної особи. Під час їх проведення увага приділяється формуванню у гравців власного досвіду, вміння помічати та враховувати реакції інших. Найчастіше у рольових іграх використовують уже знайомі для їх учасників ролі, які спираються на сформовані у суспільстві стереотипи поведінки

та оцінок. Головним завданням цього типу ігор є як відпрацювання найбільш вдалих стереотипів поведінки, взаємовідносин, так і формування принципово нових підходів до аналізу ситуації, її розуміння і відповідного самовиявлення.

У процесі рольової гри її учасники розігрують певні життєві ситуації і при цьому грають реальні ролі учасників цих ситуацій. Такі ігри зазвичай викликають підвищений інтерес, але й дещо звужують індивідуальне поле діяльності, адже обравши для себе певну роль, учасник зобов'язаний дотримуватися відповідного сценарію, отже, лише незначною мірою може бути собою. Водночас рольові ігри зазвичай прості й зрозумілі, в чому полягає їх безсумнівна перевага.

Рольова гра непомітно підводить батьків до розуміння того, що їхні дії є не тільки суто індивідуальною справою, адже вони включаються — прямо чи опосередковано — у складні людські взаємини, у спілкування з іншими людьми. Усвідомлення цього необхідне для встановлення дієвого взаєморозуміння, яке забезпечувало б стійкий зв'язок різних позицій, ролей, дій людей у колективі, в тому числі й у сімейному. Зразки або еталони реальних ситуацій зможуть виконати свою функцію лише в тому випадку, якщо поряд буде людина, яка спроможна створити за еталонами нові утворення, що входять до виробничих структур. Інакше кажучи, це так звана творчість, що «творює майбутнє», коли кінцевий результат має високий ступінь невизначеності або й зовсім непередбачуваний (Г. Щедровицький).

Перші кроки в розробці таких ігор пов'язані з ім'ям К. Левіна (1946), який визначав такі їх головні критерії:

- безпосередня взаємодія — всі члени групи перебувають у безпосередній взаємодії, коли поведінка кожного впливає на інших і навпаки;
- взаємозалежність — усі залежать один від одного в досягненні своєї власної мети чи власних бажань.

У рольовій грі реальна ситуація «вписується» в уявну ситуацію, закони уявного певним чином накладаються на конкретне. Задіяні у грі люди характеризуються насамперед з точки зору тих значень, які вони несуть в уявній ситуації, а їхні реальні якості відходять на другий план або навіть майже повністю «поглинаються» значеннями, наданими їм у грі. У такій грі людина домагається від інших партнерів цілком визначених ставлень, а «сценарії» виявляють спосіб, який кожний використовує у відносинах з іншими для реалізації свого «життєвого плану».

Гра сама по собі не є головним засобом пізнання, формування практичних навичок допомоги дитині у її професійному самовизначенні. Вона лише навчає встановлювати зв'язок між ставленням

до себе і ставленням до оточуючих людей, навчає співвідносити свою роль з ролями інших.

І ще одна суттєва риса рольової гри. Кожний учасник підпорядковує себе правилу сам. Зрозуміло, що таке підпорядкування правилу не сприймається за мету гри. Але той, хто вступає у гру, знає, що від нього залежить певний зв'язок дій, який надає цим діям сенс, а йому приносить задоволення. Відчуваючи необхідність у підтримці цього зв'язку, людина поступово сама виробляє здатність до встановлення взаєморозуміння з іншими у різноманітних ситуаціях. Л. Виготський охарактеризував це явище як «парадокс гри». Звичайно, гравець відчуває своє підпорядкування правилу через відмову від того, чого б йому хотілося, але таке підпорядкування і відмова від певних дій відбувається за безпосереднім імпульсом. А це й є шляхом до максимального задоволення.

Перехід від однієї ситуації до іншої, від одних правил взаємодії до інших — досить складна справа. Вступ до кожної нової конкретної ситуації вимагає, щоб людина більш чітко усвідомила і визначила свою життєву позицію, за необхідності пододала стандартні й звичні для неї уявлення, виробила нове ставлення до позицій інших людей. Тільки проходячи через різні стадії і ситуації взаємодії, вона наближається до розуміння самої себе.

На сьогодні розроблено значну кількість різноманітних рольових ігор, спрямованих на корекційну роботу. Їх специфіка залежить як від методологічного підґрунтя, на якому базується групова діяльність, так і від мети, якої прагнуть досягти. Але спільним для всіх ігор цього типу є те, що в ході проведення кожний має змогу налагодити зворотний зв'язок і користуватися підтримкою інших членів групи, котрі мають схожі проблеми та труднощі. Позитивною рисою таких ігор є також те, що, з одного боку, під час їх застосування легше відбуваються процеси самодослідження та інтроспекції, а з іншого — у процесі групової взаємодії легше проходить процес визнання цінностей і потреб інших. Відтак досвід, набутий у штучно створених обставинах, може цілком природно поширюватися батьками на реальний світ, реальні взаємовідносини з оточуючими, насамперед зі своїми дітьми. Звідси випливає, що найбільших успіхів у грі можна досягти за умови, коли наявна багатоваріантність розвитку подій, а у її результаті кожен з учасників набуває впевненості в тому, що він самостійно дійшов кінцевого висновку.

Перед проведенням рольової гри бажано провести вступну бесіду, наприклад, такого змісту.

На побудову особистісної перспективи професійного майбутнього старшокласника вагомий вплив справляють настанови його бать-

ків, їхні очікування, а також індивідуальні його особливості, можливості. Але найбільшою мірою – взаємодія (спілкування) батьків із сином чи донькою, яка може мати конструктивний (позитивна, доволі демократична, така, у процесі якої виявляється вміння сторін чути одна одну, надавати певну свободу вибору) або деструктивний (конфліктність, відсутність уміння почути один одного, перекладання відповідальності за вибір на іншого) характер.

Чому виникають такі конфлікти? Часто через те, що ми не пояснюємо, чого хочемо, не завжди адекватно оцінюємо свої можливості та можливості нашої дитини.

Синклер якось сказав: «Життя кожної людини – це шлях до самої себе. На цьому шляху є підйоми, височини, рівнини, низини і багато перешкод. Долаючи їх, ми загартуємося. Однак ніхто не замислюється над тим, звідки вони виникають на нашому шляху? Часто ці перешкоди – справа рук самої людини».

Рольова гра «Батьки і професійний вибір старшокласника».

Для проведення цієї гри батьки діляться на чотири групи:

«Авторитарні батьки» – вони все знають, усе вирішують за свою дитину, в тому числі роблять за неї вибір майбутньої професії.

«Пасивні батьки» – безпорадність у взаєминах з дитиною, побоювання втручатися в її плани, наміри, пов'язані з професійним самовизначенням. Уся відповідальність за вибір майбутньої професії повністю покладається на старшокласника.

«Демократичні батьки» – намагаються допомогти своїй дитині зробити правильний професійний вибір. Надають перевагу спільному обговоренню цієї проблеми, порадам, але не тиску.

«Експерти» – вислуховування аргументів кожної групи, аналіз запропонованих рольових позицій.

Після завершення гри бажано провести загальне обговорення за її змістом, висловленими поглядами, виробити рекомендації щодо допомоги батьками старшокласнику у здійсненні адекватного професійного самовизначення.

Рольова гра «Сімейна рада» спрямована на активізацію уваги батьків до характеру внутрішньосімейних взаємин, їх впливу на формування і розвиток дитини старшого шкільного віку, її професійне самовизначення.

Ролі: батько, мати, син-старшокласник, бабуся, дідусь. Усі члени сім'ї зібралися для обговорення професійних перспектив хлопця.

Зміст ролей:

«Батько» – авторитарний голова сім'ї, чие слово – закон для всіх. Він вважає, що син має оволодіти професією програміста. На користь цього наводяться такі плюси цієї професії: працювати можна,

не маючи диплома (а отже, не треба чекати, поки закінчить якийсь заклад, може раніше почати заробляти гроші); постійне професійне самовдосконалення; високий попит на ринку (не треба хвилюватися за працевлаштування); висока заробітна плата (!!!); переважно творча робота (хлопець полюбляє про щось мріяти, то нехай мріє з користю).

«Мати» — тиха, спокійна жінка, яка несміливо намагається висловити свою незгоду, наводячи такі мінуси професії програміста (в неї брат працює програмістом): те, що зрозуміло програмісту, не завжди зрозуміло користувачеві — доводиться багато пояснювати, а син некомунікабельний, ніяковіє, часто розгублюється під час спілкування з іншими людьми, тому може не впоратися із цим завданням; іноді програмісту доводиться працювати в авральному режимі; робота за комп'ютером погано позначається на здоров'ї, а він у нас і так хворобливий; часом робота має рутинний характер, накладає відбиток на характер.

«Дідусь» загалом не заперечує проти того, щоб онук пов'язав свою майбутню професію з комп'ютером (модно, престижно, добре оплачується, користується попитом), але пропонує вибрати професію комп'ютерного художника — дуже гарно і цікаво.

«Бабуся» в цьому питанні безпорадна, намагається переконати всіх, що ще зарано думати про майбутню професію: нехай дитина закінчить школу, трохи відпочине, зміцніє, а вже потім будемо думати, куди йому йти вчитися. А може, він і сам на той час визначиться.

«Старшокласник» — тихо сидить, похнюпивши голову, і з надією поглядає на бабуся. Ніхто з дорослих не цікавиться його думкою, а він мріє стати композитором.

Після завершення гри проводиться загальне обговорення. Подається додаткова інформація.

Програмістами узагальнено називають категорію людей, які займаються розробкою алгоритмів і програм на основі математичних моделей.

Особисті якості:

Перш за все, програміст повинен мати терпіння та витримку. Це абсолютно незамінні якості в його роботі. Програмування — галузь, яка бурхливо розвивається, тому потрібно вміти швидко адаптуватися і постійно вивчати щось нове. Інакше через кілька років ваша цінність як фахівця може помітно знизитися. Вміння об'єктивно оцінювати можливості технологій та їх використання в кожному конкретному випадку. Щоб не виходило так, що дрова пиляють із застосуванням новітніх лазерних розробок.

Комп'ютерний художник. Обчислювальна потужність сучасного ПК і висока якість зображення як на екрані, так і в «твердій копії»

(роздруківці на принтері або плоттері) роблять комп'ютер незамінним помічником у значній кількості професій, які тією чи іншою мірою пов'язані з малюванням, кресленням і навіть відеозйомкою. Створення малюнків у будь-якому графічному редакторі нерідко дає змогу отримати ефекти, недсяжні засобом звичайної графіки, і належить скоріше до сфери мистецтва. Але ж крім «вільних художників», які творять виключно за покликом душі і серця, є й «підневільні» художники, яким доручається підготовка ілюстрацій у видавництвах, дизайн обкладинок, упаковок для різних товарів, реклами тощо. Що потрібно такому художнику? Освоїти будь-який графічний редактор нескладно і під силу майже будь-якому користувачеві. Але окомір, твердість руки, талант не можна скидати з рахунків.

Ще одним методом, що заслуговує на увагу під час організації педагогічної підготовки батьків до професійного самовизначення старшокласників, є *метод проектів*. Це зумовлено тим, що метод проектів дає змогу зорієнтувати роботу на формування у батьків певного світогляду, оволодіння необхідними для конструктивної допомоги дитині у процесі її професійного самовизначення вміннями, а також на активізацію в них ініціативи та відповідальності, вмінь ефективно спілкуватися, досліджувати та пояснювати факти та явища, здійснювати самостійний пошук інформації.

Батьківсько-педагогічний проект спрямований на надання батькам допомоги у формуванні особистісно орієнтованого підходу (базується на діалозі та повазі до дитини на етапі її професійного самовизначення), актуалізації взаємодії педагога і батьків, педагога, батьків і дітей у навчально-виховному процесі школи.

За своєю сутністю проект — це дієвий акт переходу від теорії до практики, від минулого до майбутнього, від потенційного до актуального. Крім того, застосування цього методу забезпечує стимулювання учасників до визначення проблеми, оволодіння певними знаннями, необхідними для її вирішення, практичне застосування одержаних результатів. Метод проектів дає змогу використовувати різні форми роботи з педагогічної підготовки батьків до професійного самовизначення старшокласників: індивідуальну, парну, групу, що підвищує її ефективність.

Реалізація проекту зазвичай здійснюється шляхом проходження низки етапів, наприклад: підготовчого (організаційного), пошукового, практичного, колекційного, контрольного, інформаційного.

До позитивів методу проектів слід віднести й те, що він передбачає активне залучення, крім батьків, старшокласників.

Орієнтовна програма педагогічного проекту з підготовки батьків до професійного самовизначення старшокласників

Мета: підготовка батьків до професійного самовизначення старшокласників; задоволення потреб дітей у професійному та суспільному самовизначенні.

Завдання:

1. Надати батькам практичну допомогу в питаннях професійного самовизначення їхніх дітей-старшокласників.
2. Допомогти батькам краще пізнати свою дитину, навчити їх бачити в дитині особистість, майбутнього професіонала певної сфери.
3. Налагодити співпрацю колективу батьків з педагогами та адміністрацією школи щодо означеної проблеми.
4. Забезпечити популяризацію різних спеціальностей серед батьків, юнаків і дівчат старшого шкільного віку, познайомити їх зі світом професій.
5. Формувати у старшокласників ціннісне ставлення до праці, орієнтацію на свідомий вибір майбутньої професії.

Ресурси для супроводу і реалізації проектної діяльності: анкети для батьків і старшокласників, тести; добірка спеціальної (педагогічної, психологічної, методичної) літератури; проспекти та рекламні брошури, спеціалізовані журнали та газети; сценарії сімейних шкільних та позашкільних заходів, колективних творчих справ; портфоліо для презентації; відео та фотоматеріали, технічні засоби.

Хід виконання програми проектної діяльності

І етап — організаційно-підготовчий.

Вступна бесіда педагога з батьками «Запрошуємо до розмови»: розкриття важливості теми, повідомлення мети, структури роботи та очікуваних результатів; планування роботи, розгляд та обговорення пропозицій щодо вибору методів та розподіл на групи.

Фотовиставка чи виставка робіт «Моя сім'я» за різними тематичними напрямками. Тут можуть бути, наприклад, такі секції: «Наші захоплення», «Сімейні традиції», «Під час дозвілля», «Я пишаюся моїми батьками / дітьми за те, що...» та ін. Проведення такого заходу забезпечує активізацію творчого потенціалу учасників, створенню умов для самореалізації кожного з них, посилює зацікавленість до участі у проекті.

Класна година з елементами «мозкового штурму» на тему «Роль сім'ї у процесі професійного самовизначення старшокласників» передбачає спілкування з актуальних питань професійного самовизначення учнів старшої школи, факторів, що впливають на вибір

майбутньої професії. Можна провести опитування батьків із таких питань:

1. Що б ви хотіли дізнатися про професійне самовизначення старшокласників?

2. Яка допомога вам необхідна для вирішення питання професійного самовизначення вашої дитини?

Відповіді на ці запитання (краще проводити у вигляді бесіди-діалогу) допоможуть вчителю зорієнтуватися щодо того, якої інформації потребують батьки із запропонованої проблеми.

На батьківських зборах формуються творчі та дослідницькі групи, визначаються завдання, обговорюються форми і методи роботи.

II етап — практичний.

Психолого-педагогічний семінар «Професійне самовизначення старшокласників — важлива психолого-педагогічна проблема» має на меті висвітлити теоретичні аспекти проблеми.

Під час «круглого столу», що проводиться за участю батьків та старшокласників, «Старшокласник — майбутній професіонал, гідний громадянин своєї держави», рекомендується обговорити такі питання:

1. Захист прав і повага інтересів старшокласника у процесі його професійного самовизначення.

2. Врахування інтересів, мотивів, уподобань і побажань старшокласника, співвіднесення його нахилів, здібностей та можливостей з умовами сучасного ринку праці.

3. Розвиток самоусвідомлення, самоприйняття старшокласника себе (самодіагностика).

Консультавання — індивідуальна робота з батьками (орієнтовна назва «Що потрібно моїй дитині у період вибору майбутньої професії?») — бесіди, консультації, опрацювання конкретних проблем батьків, надання їм порад і рекомендацій, ознайомлення з найбільш ефективними способами підтримки дітей у виборі майбутньої професії та місця подальшої освіти.

Спільна екскурсія батьків і старшокласників на виробництво, організації, установи (тема «Формуємо професійні інтереси»).

Альтернативою традиційній екскурсії може стати відвідування ярмарку вакансій, де представники вітчизняних і зарубіжних компаній різних галузей знайомлять зі своєю діяльністю, умовами роботи тощо. Крім того, подібні екскурсії створюють передумови для вивчення ринку праці, порівняння наявних знань щодо тієї чи іншої професії з реальними пропозиціями, співвіднесення їх з можливостями дитини.

Година спілкування «У світі — тисячі професій» — зустріч з фахівцями, під час якої батьки мають можливість познайомитися з особливостями та умовами праці фахівців певної професії, обмінятися власним професійним досвідом, одержати необхідні рекомендації.

Семинар-практикум «Подолання стресу — запорука успішного професійного самовизначення старшокласників» передбачає ознайомлення та відпрацювання методик для визначення рівня стресостійкості дітей у період професійного самовизначення, знаннями і вміннями запобігання виникненню стресових ситуацій або їх подолання, збагачення досвіду комфортного спілкування.

III етап — підсумковий.

Родинний КВК із профорієнтаційним нахилом — збагачення світогляду батьків і старшокласників з проблеми професійного самовизначення.

Підсумкові батьківські збори «Молодь — це наш потенціал!»: повідомлення результатів виконання проекту, демонстрація результатів роботи творчих груп. Практичний результат заходу — прийняття спільних рекомендацій для батьків щодо професійного самовизначення старшокласників, виготовлення пам'яток, скарбнички порад, створення профінформаційного куточка тощо, підведення підсумків роботи учасників проекту.

До *індивідуальних форм* належать: бесіди з батьками учня, консультування, «домашні завдання» тощо.

Ефективною формою роботи з батьками є індивідуальні бесіди вчителів та інших працівників школи з дорослими членами сім'ї. Під час цих бесід батьки більш охоче і відверто, ніж на загальних батьківських зустрічах, розповідають про ті прикрощі, які виникають у навчанні дитини, пов'язані з її вихованням, виявляють занепокоєння, яке викликає в них поведінка старшокласника, радіють успіхам своїх дітей у тій чи іншій сфері. Індивідуальні бесіди можуть проходити з ініціативи класного керівника, вчителя-предметника або самих батьків. Іноді про таку бесіду потрібно домовлятися заздалегідь, іноді розмова відбувається після завершення класних батьківських зборів. Індивідуальна робота передбачає конфіденційність в отриманні кваліфікованої консультації та порад педагога з питань, які хвилюють батьків, дає батькам змогу налагодити спілкування із педагогами, ґрунтуючись на принципі довіри та поваги.

Для забезпечення ефективності індивідуального консультування, воно має проводитися в декілька етапів, на кожному з яких реалізуються певні завдання і використовуються відповідні прийоми.

Завдання першого етапу — створити довірчі, відверті відносини з батьками, особливо з тими, хто заперечує можливість і необхідність

проведення спеціальної підготовки до професійного самовизначення старшокласників.

Основна форма проведення консультації — бесіда, у змісті якої за допомогою безпосередньої або опосередкованої критики дій батьків висловлюються сумніви в їх педагогічній компетентності щодо допомоги дитині у професійному самовизначенні. Ця критика здійснюється в тактовній формі; їй обов'язково має передувати аналіз сукупності відомостей про особливості професійного самовизначення конкретної дитини. Під час першої зустрічі будь-який натяк на нехвалення дій батьків у цьому плані може спровокувати виникнення у них сильних захисних реакцій, які перекривають шлях до відвертого обговорення проблем, пов'язаних не лише з професійним самовизначенням дитини, а й з її вихованням загалом.

В основу другого етапу покладаються узагальнені результати психолого-педагогічної діагностики старшокласника. Цей етап має на меті: проведення детального аналізу загального стану психічного розвитку та особистісних особливостей дитини, характеру, міри вираженості та можливих причин виявлених труднощів; обговорення перспектив розвитку, навчання і виховання дитини з акцентуванням уваги батьків на їхніх можливостях щодо надання їй допомоги; роз'яснення конкретних заходів щодо забезпечення цієї допомоги з урахуванням специфіки розвитку дитини, пояснення необхідності та важливості участі батьків у загальній системі підтримки професійного самовизначення старшокласників; обговорення проблем батьків, їхнього ставлення до труднощів, наявних у поведінці, спілкуванні або навчанні дитини; планування наступних зустрічей з метою просування дитини по шляху свого професійного самовизначення в умовах впливу різнопланових факторів.

На третьому етапі проводиться корекційна робота, що має на меті: формування у батьків педагогічної компетентності шляхом розширення і поглиблення психолого-педагогічних знань, які стосуються загального розвитку дитини, проблем її професійного самовизначення, впливу на цей процес членів родини; залучення батьків до конкретних корекційних заходів, у тому числі й тих, що розраховані на дорослих і дітей, як активних учасників процесу підтримки її професійного самовизначення.

Найбільш ефективними видами роботи на цьому етапі є: обговорення з батьками перебігу і результатів корекційної роботи; аналіз причин просування або гальмування в розвитку окремих аспектів психічної діяльності дитини; спільне вироблення рекомендацій щодо подолання негативних тенденцій у професійному самовизначенні старшокласника.

«Домашні завдання» пропонуються батькам з метою перенесення одержаних під час занять знань, умінь і навичок у практику сімейного виховання своєї сім'ї. Іншим видом цієї роботи може бути виконання батьками спільно з дітьми певного завдання.

Арсенал методів педагогічної підготовки батьків, якими користуються педагоги, нічим не обмежується. Наприклад, інформаційні методи використовуються з метою формування понять, передачі інформації, забезпечення належної оцінки явищ; методи організації — для визначення найбільш прийнятної форми проведення того чи іншого заходу; діяльнісні методи — для вироблення і відпрацювання відповідних способів діяльності. За допомогою діяльнісних методів і в процесі їх реалізації у батьків формується єдність спеціальних знань, способів дії та ціннісно-оціночних взаємин. Адже кожний захід є технологічною одиницею всього просвітнього процесу, завдяки якій створюються сприятливі умови для формування активного педагогічно оформленого середовища. Усі методи взаємодіють між собою і перебувають у тісному взаємозв'язку.

Отже, педагогічна підготовка батьків є важливою складовою посилення ефективності професійного самовизначення дітей старшого шкільного віку. Цей процес має здійснюватися на засадах добровільності, гуманізму, прийняття допомоги з використанням широкої різноманітності форм і методів роботи.

Рекомендована література:

1. Александрова Н. А. Значение показателей функционирования семьи в профессиональном самоопределении старшекласників / Н. А. Александрова // Практична психологія та соціальна робота. — 2011. — № 4. — С. 67-70.
2. Богуславская В. С. Взаимодействие семьи и школы — систематичність, управляемость и продуктивность / В. С. Богуславская // Проблемы воспитания. — 1997. — № 8. — С. 30-35.
3. Волкова Е. М. Трудные дети и трудные родители / Е. М. Волкова // Психология. — 2001. — № 8-9. — С. 16-18.
4. Головаха Е. И. Жизненная перспектива и профессиональное определение молодежи / Е. И. Головаха. — К. : Наук. думка, 1988. — 114 с.
5. Горбач І. Д. Методика роботи з батьками: [навч. посібник] / І. Д. Горбач, В. В. Давискиба, М. І. Пашенко. — К. : Наук. світ, 2003. — 55 с.
6. Григорьев Д. Школа и родители: социальное партнерство / Д. Григорьев, О. Кожурова // Воспитательная работа в школе. — 2009. — № 1. — С. 47-51.
7. Григорьева М. Н. Родительская неделя — эффективная форма сотрудничества семьи и школы / М. Н. Григорьева // Начальная школа. — 2005. — № 11. — С. 49-52.
8. Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання / [упоряд. І. Галіцина]. — К. : Ред. загальнопедагогічних газет. — 2005. — 128 с.
9. Класний керівник і батьки: забезпечення партнерства і співпраці: [зб. матеріалів з досвіду роботи] / [укл. А. І. Тюна]. — Миколаїв: ОШПО, 2012. — 48 с.
10. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения / Е. А. Климов. — М. : Академія, 2004. — 304 с.
11. Кожурова О. Социальное партнерство школы и семьи в сфере воспитания: результаты и эффекты / О. Кожурова // Воспитательная работа в школе. — 2009. — № 6. — С. 21-25.
12. Колісник О. О. Смысловий діалог в педагогічному процесі / О. О. Колісник // Практична психологія і соціальна робота. — 2007. — № 3. — С. 62-64.
13. Кравченко Т. В. Форми просвітницької роботи з батьками: основні види та умови застосування / Т. В. Кравченко // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. — 2003. — № 2. — С. 104-108.
14. Кравченко Т. Як будувати стосунки з дитиною... [тренінги для батьків] / Т. Кравченко // Шкільний світ. — 2009. — № 24 (488). — 20 с.
15. Овчарова Р. В. Психологическое сопровождение родительства / Р. В. Овчарова. — М. : Изд-во Института Психотерапии, 2003. — 319 с.
16. Резапкина Г. В. Психология и выбор профессии / Г. В. Резапкина. — М. : Генезис, 2005. — 208 с.

Наукове видання

**Доукіна Олена Михайлівна,
Кравченко Тамара Володимирівна,
Павицька Катерина Миколаївна**

ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА БАТЬКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Методичні рекомендації

Технічний редактор *О.М. Корнілов*
Комп'ютерна верстка *В.М. Яценко*
Редактор *О.О. Калашник*
Оформлення обкладинки *К.А. Бобровницька*

Видано державним коштом. Продаж заборонено.

Підп. до друку 16.10.2014. Формат 60x84 ¹/₁₆.
Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. др. арк. 3,0.
Замовлення № 2490. Наклад 300 прим.

Поліграфічно-видавничий центр ТОВ «Імекс-ЛТД»
Свідоцтво про реєстрацію серія ДК № 195 від 21.09.2000.
25006, м. Кіровоград, вул. Декабристів, 29
тел./факс (0522) 22-79-30, 32-17-05
E-mail: design@imex.kr.ua